

ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Техніко-економічне обґрунтування
тестування моделі Barnahus в Україні

Будуємо Європу для
та разом із дітьми

www.coe.int/children

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Техніко-економічне обґрунтування
тестування моделі Barnabus в Україні

Січень 2018 року

Зміст

РЕЗЮМЕ	5
ВСТУП	9
Методологія	10
Основні визначення	11
1. ДОСЛІДЖЕННЯ НАЯВНИХ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ	15
1.1. Закон	15
1.1.2. Національне право та політика	18
1.2. Операційні стандарти	22
1.3. Ресурси	28
1.4. Погляди та обізнаність	30
1.5. Учасники, які є рушійною силою змін	33
2. НАЗУСТРІЧ ДОРОЖНІЙ КАРТІ ДЛЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ BARNAHUS АБО СХОЖОЇ МОДЕЛІ В УКРАЇНІ	35
2.1. Запровадження моделі Barnahus в Україні	37
2.1.1. Вивчення досвіду інших країн	37
2.1.2. Дослідження MDIA служб/Barnahus моделі в українському контексті	40
2.1.3. Пристосування моделі до відповідних регіонів: Донецьк, Львів та Одеса	48
2.1.4. Заходи щодо розробки дорожньої карти для пілотної служби MDIA / Barnahus	56
2.2. Загальні рекомендації стосовно міцної основи і сприятливого середовища для пілотної проекту	60
2.2.1. Міжнародне та європейське право	60
2.2.2. Національне право та політика	61
2.2.3. Ресурси	62
2.2.4. Солідарне суспільство	63
2.2.5. Створення політичної підтримки та зацікавленості	64

3. ВИСНОВКИ	66
ДОДАТОК 1. СПИСОК ІНСТИТУЦІЙ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ОПИТУВАННЯ ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ/МОЖЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ МОДЕЛІ VARNAHUS	67
ДОДАТОК 2. СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	70
ДОДАТОК 3. ТИПОВА МОДЕЛЬ БЮДЖЕТУ ЗАПРОВАДЖЕННЯ/ СТВОРЕННЯ VARNAHUS/СЛУЖБ MDIA	74

Резюме

Варто відзначити чимраз відчутніше міжнародне визнання важливості дружніх до дітей міждисциплінарних та міжвідомчих служб (MDIA), які опікуються дітьми – жертвами та свідками насильства. Ісландська модель Barnahus визнана прикладом передової практики дружнього до дітей міждисциплінарного та міжвідомчого реагування на сексуальне насильство та надання послуг для дітей – жертв та свідків насильства¹. Однією з його основних цілей є уникнення проходження дітьми численних інтерв'ю у багатьох відомствах у різних місцях шляхом забезпечення взаємодії між відповідними представниками судових, соціальних та медичних установ в одному дружньому до дітей приміщенні.

Поточне обговорення в Україні та майбутнє прийняття національного законодавства щодо сприяння імплементації Лансаротської конвенції – слухна нагода, щоб розглянути питання про те, чи зможе Україна та яким чином отримати вигоду з міжнародного досвіду і практичних ресурсів з тим, щоб забезпечити усіх учасників процедурами, інструментами та навичками з метою реагування на дітей – жертв насильства та належної реалізації їхніх прав.

Тож, у цьому звіті наведено висновки та рекомендації, що витікають з досліджень, проведених на замовлення Ради Європи з метою вивчення проблем та можливостей створення служб MDIA в Україні.

Проведення ситуативного аналізу та запровадження взаємодії всіх зацікавлених сторін у покращенні послуг у цій галузі забезпечить міцну основу для розробки дорожньої карти ключовими зацікавленими сторонами в Україні, що і стане наступним кроком.

¹ Комітет учасників Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, також відомий як такий, що стосується ісландської моделі Barnahus/Дому для дітей як приклад перспективної практики у першому звіті з реалізації "Захист дітей від сексуальної експлуатації в колі довіри: Основа" (2015).

Див., наприклад, Лалор, К. і Мак Елвані, Р.: Аналіз природи і масштабів сексуального насильства над дітьми в Європі, у "Захист дітей від сексуального насильства – комплексний підхід" (Рада Європи 2011)

У першому розділі дослідження міститься загальна інформація стосовно наявності та масштабу фундаментальних принципів для моделі MDIA в Україні, що включає законодавство, операційні практики та ресурси. Крім того, враховуючи, що успішна служба MDIA має базуватися на розумінні конкретних проблем, з якими стикаються діти, та системі і політичній волі до сприяння змінам, звіт також виявляє наявність ключових стимулюючих чинників для створення MDIA моделі в Україні.

Створення служби MDIA обов'язково передбачає поєднання великої кількості складових елементів, які охоплюють належні механізми регулювання, достатні і стійкі ресурси, наявність кваліфікованих фахівців, а також ефективне міжвідомче співробітництво.

У той час як перший розділ визначає як успіхи, так і невирішені проблеми в кожній з цих ключових галузей, він ілюструє перетин достатньої політичної волі, реформи в галузі управління та залучення зацікавлених сторін для реалізації пілотного проекту Barnahus або схожої моделі у трьох пілотних регіонах – у Львові, Одесі та Донецьку, які охоплює даний аналіз.

Результати дослідження демонструють консенсус стосовно того, що законодавча база в Україні була посилена з метою забезпечення гарантій для дітей – жертв насильства.

Ратифікація міжнародного та європейського права забезпечує важливу основу для створення та діяльності Barnahus, оскільки вона зобов'язує держави-члени вжити конкретні заходи для запобігання та боротьби з насильством щодо дітей, для захисту дітей протягом кримінального розслідування і судового розгляду та надання комплексних і скоординованих послуг для дітей – жертв насильства. Утім, з метою повного впровадження міжнародних стандартів необхідна подальша реформа у сфері регулювання. Для ефективного міжвідомчого управління справами необхідні більш докладні положення та механізми для координації, обміну інформацією та спільного планування. Дослідження неодноразово повертається до обмеженості наявних кадрових ресурсів, а також занепокоєння щодо того, що персонал не має відповідної підготовки з більшості дисциплін. Головне, що існує політична воля місцевої влади виділити кошти для пілотного проекту. Однак у дослідженні зазначається, що фінансові ресурси, доступні для створення та запровадження Barnahus або схожої моделі, обмежені. У дослідженні зроблено висновок, що належним чином забезпечена ресурсами служба MDIA, яка працює у відповідності зі стандартами якості Barnahus, ймовірно сприятиме виконанню правових зобов'язань.

Ґрунтуючись на результатах цих досліджень та міжнародних ресурсах, у Розділі 2 наведено вказівки зацікавленим сторонам. Зокрема, у цьому розділі розглянуто роль, яку служби MDIA можуть відігравати від початкового повідомлення про ймовірний випадок насильства і до суду і те, як типова MDIA модель, яка інтегрує вже наявні структури і процедури, може виглядати в українському контексті. У звіті також запропоновано процес розробки пілотного проекту служб MDIA у трьох досліджених регіонах України та низку кроків на шляху запуску пілотного проекту служб MDIA в Україні.

Досвід європейських країн показує, що немає ані єдиного шляху, ані єдиної моделі для створення служби MDIA. Під час планування «дорожньої карти» щодо створення Barnahus або схожої моделі важливо враховувати, що вона може бути й була адаптована до різних політичних, правових, судових, соціально-економічних і культурних особливостей.

Ключовий висновок звіту полягає в тому, що наступним кроком має бути узгодження структури моделі, яка може бути адаптована до відповідних регіональних особливостей, і запрошення зацікавлених сторін на семінари, де вони можуть спільно працювати над розробкою регіональних «дорожніх карт» щодо запровадження служб MDIA. Основною метою семінарів буде встановлення конкретної структури моделі у відповідних регіонах, включаючи мету і завдання, цільову групу, місце, партнерів, міжвідомче управління та залученість, персонал, навчання та фінансування і розподілення витрат.

У звіті також подано рекомендації щодо більш широких заходів, які в довгостроковій перспективі можуть призвести до загальних та стійких змін в кожному з ключових напрямків реформування нормативно-правової бази, розподілу ресурсів та зміцнення сприятливих факторів. Ці два процеси взаємопов'язані: пілотний проект допускає поетапний підхід (з ретельним визначенням найближчих, середньострокових і довгострокових цілей) і робить акцент на навчанні, оцінці та адаптації у відповідності до ситуації на місці.

Запровадження служб MDIA в різних регіонах дозволить набувати досвіду на місцях у допомозі розв'язання питань довгострокових реформ у сфері регулювання і досягнення стійкої і ефективної моделі MDIA, яка може бути розповсюджена на всю територію.

Важливим є те, що цей звіт розкриває консенсус серед багатьох ключових зацікавлених сторін в Україні щодо того, що Barnahus або схожа модель,

ймовірно, буде сприяти дотриманню прав дитини на захист, допомогу і дружнє до дітей правосуддя та створенню практики, яка запобігає повторній психологічній травмі шляхом забезпечення надання свідчень настільки належного рівня, що вони можуть бути дійсними в суді.

Зокрема, модель може сприяти більш оперативному і дружньому до дітей судово-медичному інтерв'ю, що забезпечить дотримання прав відповідача, сприяти міжвідомчому плануванню та управлінню справами і надійності професійних і спеціалізованих заходів, у тому числі медичного і психіатричного обстеження і лікування.

Вступ

Наявні дані про поширеність сексуального насильства щодо дітей в Європі свідчать, що кожна п'ята дитина постраждала від тієї чи іншої форми сексуального насильства, часто з важкими наслідками для фізичного і психічного здоров'я і розвитку дитини.

Однак сексуальне насильство щодо дітей залишається серйозною проблемою в більшості країн, часто оповитою завісою секретності, стигми і табу. Розкривається лише невелике число жертв і часто з великою затримкою. Зареєстровані випадки не завжди ведуть до кримінального розслідування чи суду.² Зниження даних продовжує залишатися серйозною проблемою в усій Європі, в тому числі і в Україні. Результати дослідження, що стосуються пілотних регіонів Львова, Одеси і Донецька вказують на те, що про випадки сексуального насильства над дітьми часто не повідомляється. Статистичні дані показують дуже малу кількість повідомлень про сексуальне насильство над дітьми у відповідних регіонах; тільки шість випадків за перші дев'ять місяців 2017 року, однак, швидше за все, ці цифри не відображають реальної поширеності сексуального насильства щодо дітей.³

Жертви часто залишаються невидимими й уразливими для подальшого насильства, з невеликою допомогою, щоб оговтатися від фізичної і психічної травми і притягнути винних до відповідальності. Коли про сексуальне насильство повідомляють, діти часто стають вразливими

2 Див., наприклад, Лалор, К. і Мак Елвані, Р.: Аналіз природи і масштабів сексуального насильства над дітьми в Європі, у "Захист дітей від сексуального насильства – комплексний підхід" (Рада Європи, 2011)

3 За даними статистики Міністерства соціальної політики за перші 9 місяців 2017 року, Одеса посідає перше місце за кількістю заяв, поданих у зв'язку з насильством щодо дітей (30 з 2373 випадків насильства в сім'ї), з яких 4 випадки сексуального насильства. У Львові (19 випадків насильства щодо дітей з 2458 заяв щодо насильства в сім'ї), жодного випадку сексуального насильства не було зафіксовано. У Донецьку (12 випадків насильства щодо дітей з 2523 заяв щодо насильства в сім'ї) зафіксовано лише 2 випадки сексуальної наруги над дітьми. У всіх регіонах відзначається більше випадків фізичного насильства щодо дітей та в Одесі і Донецьку відносно вищий рівень психологічного насильства, ніж у Львові. Донецьк чи Донецька область? Що Мін-во може знати про Донецьк 2017 року?

до повторної травматизації через недостатні гарантії у галузі права, політики і процедури та відсутність дружнього до дітей та скоординованого реагування з боку різних органів, які відіграють роль у захисті дитини і притягнення винних до відповідальності. Повторні запити та оцінювання, зокрема, в разі проведення некваліфікованими фахівцями, можуть призвести до повторної травматизації та до дискредитації дитини як свідка.⁴

Модель Barnahus останніми роками була адаптована і впроваджена в низці європейських країн. Практичні ресурси для створення і функціонування служби MDIA отримали подальший розвиток на міжнародному та європейському рівні.⁵

Методологія

Висновки та рекомендації, викладені в цьому звіті, ґрунтуються на кабінетному та польовому дослідженнях, які проводила група дослідників в Україні у період з липня до листопада 2017 року⁶. Детальні результати досліджень можна знайти у Збірці результатів дослідження⁷.

Методологія кабінетного дослідження визначає ключові напрямки дослідження, спираючись на ресурси, що стосуються правової та політичної

- 4 Наукові та клінічні дослідження показали, що неодноразові бесіди з різними людьми, в різних місцях і у різних службах у поєднанні з недосконалістю методів інтерв'ювання сприяють повторному психологічному травмуванню дитини. Newgent, Rebecca A., Fender-Scarr, Lisa K. and Bromley, Jamie L., (2002): Повторне психологічне травмування дитячого сексуального насильства: Друге знущення. (Національний інститут травми і втрати у дітей, Том 2, № 2, Осінь 2002) Jansson, Helene, Rathje, Pia and Gade Hansen, Søren (2015): Досвід дітей, що дають свідчення в суді у випадках сексуального насильства (Клініка сексології в НКК Копенгаген, Центр сексуального насильства, Rigshospitalet Копенгагена та Національної ради у справах дітей, Данія)
- 5 Див. Відкриття Європейської мережі Barnahus і проекту PROMISE зокрема: www.childrenatrisk.eu/promise
- 6 Кабінетне дослідження провели національний експерт у справах дітей Олег Бриковський, національна експертка у справах дітей Юлія Пилипас, а його координацією займалася Людмила Волинець – доктор наук, національна експертка з прав дитини, керівник секретаріату міжфракційної депутатської групи «Захист дітей – пріоритет держави» у період із липня до вересня 2017 року. Польове дослідження здійснив Олег Бриковський у жовтні-листопаді 2017 року (див. додатки 2–7) у трьох пілотних областях – Одеській, Львівській та Донецькій. Початковий звіт, що ґрунтувався на кабінетному дослідженні, було створено у вересні 2017 року групою «Child Circle» (див. додаток 1).
- 7 Збірка результатів досліджень, Оцінка техніко-економічного обґрунтування Barnahus Україна, січень 2018 року

нормативної бази, стандартів імплементації та сприятливого середовища для створення міждисциплінарних та міжвідомчих служб для дітей-жертв та свідків насильства відповідно до моделі Barnahus. У кабінетному дослідженні було розглянуто правові та політичні документи, законопроекти, попередні опитування та дослідження, кампанії, звіти зустрічей та парламентські слухання, а також повідомлення в медіа.

Основна мета польового дослідження (дослідження на місцях) полягала в тому, щоб доповнити наявні кабінетні дослідження практичним досвідом та міркуваннями практиків. У трьох пілотних регіонах шляхом відкритих питань було опитано широке коло учасників. Зокрема соціальних працівників, співробітників правоохоронних органів, суддів, прокурорів, працівників охорони здоров'я (лікарів-педіатрів, психіатрів і інших медичних працівників), регіональних та місцевих органів влади. Метою було перевірити та розвинути деякі попередні висновки кабінетного дослідження щодо відповідних законів, процедур та практик у цій сфері в Україні, а також надавати попередні консультації щодо можливостей розробки Barnahus в Україні з великим колом зацікавлених осіб.

Основним аспектом цього звіту є сексуальне насильство щодо дітей. Однак присутні також висновки, пов'язані з різними формами насильства, а в деяких випадках – пов'язані з питаннями, що стосуються прав дітей у більш загальному сенсі. Метою цього звіту є використання національних та регіональних партисипативних обговорень та процесів прийняття рішень, які мають бути наступними кроками при розгляді та плануванні Barnahus або однотипних MDIA служб.

Основні визначення

З огляду на мету цього звіту, використовують наведені нижче визначення.

Визначення дитини

Дитиною є особа у розумінні статті 1 Конвенції про права дитини, а саме: «кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше».

В українському законодавстві міститься розмежування між **дітьми** (до 14 років) та **неповнолітніми** (14–18 років). Згода на статеві стосунки може бути надана з 16 років.

Визначення насильства

У цьому контексті **насильство** визначають відповідно до статті 19 Конвенції ООН про права дитини: усі форми фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживання, відсутність піклування чи недбале і брутальне поводження та експлуатація, включаючи сексуальні зловживання.

Українське право визначає «жорстоке поводження з дитиною» як будь-яку форму фізичного, психологічного, сексуального чи економічного насильства над дитиною в сім'ї або поза нею. Насильство в сім'ї щодо дітей рівною мірою визнається відповідно до законодавства України. Його визначають як акти фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства, які вчиняються у домашній обстановці, зокрема у сім'ї або на побутовому рівні.

Визначення сексуальної експлуатації дітей і сексуального насильства

Стаття 34 Конвенції про права дитини передбачає захист дітей від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. **Сексуальне розбещення дітей** визначають згідно зі статтею 18 Лансаротської конвенції як заняття сексуального характеру з дитиною, яка не досягла передбаченого законодавством віку для сексуальних стосунків.

Дії, що стосуються **сексуальної експлуатації дітей**, у т.ч. дитяча проституція, дитяча порнографія, порнографічні вистави, визначаються відповідно до статей 19–21 Лансаротської конвенції. Майбутнє прийняття законопроектів в рамках імплементації Лансаротської конвенції в Україні дозволить узгодити визначення сексуальної експлуатації дітей та сексуального насильства над дітьми в національному законодавстві з Лансаротською конвенцією.

Визначення Міждисциплінарних та міжвідомчих служб для дітей – жертв та свідків насильства

Не існує чіткого визначення міждисциплінарних та міжвідомчих служб, що підтримують дітей – жертв та свідків насильства. У різних національних контекстах створено різні типи послуг міждисциплінарних та міжвідомчих служб та моделі Barnahus залежно від правових систем, соціальних структур, культурних традицій та професійної практики. У багатьох країнах відбувається поступовий процес формування щораз більш комплексних та добре налагоджених міждисциплінарних та міжвідомчих служб.

З огляду на мету цього дослідження, мультидисциплінарну та міжвідомчу службу для дітей – жертв та свідків насильства визначають як безпечне середовище для дітей, яке об'єднує відповідні служби під одним дахом із метою забезпечення для дитини узгодженого ефективного реагування та запобігання повторному травмуванню під час слідства та судових проваджень. Головне завдання MDIA полягає у координації паралельних кримінальних розслідувань і розслідування з питань захисту добробуту дитини. Ключова роль служби полягає в тому, щоб допомогти надати переконливі докази, необхідні для судового розгляду, шляхом підтвердження розкритої з боку дитини інформації. Дитина також отримує підтримку та допомогу, у т.ч. медичний огляд та лікування, терапевтичний огляд та лікування.

Нормативна база дослідження цього звіту значною мірою спирається на модель міждисциплінарних та міжвідомчих служб, яку називають «**Barnahus**». Barnahus (ісландською перекладається як «будинок для дітей») визнано провідною дитячою міждисциплінарною та міжвідомчою моделлю, яка відповідає на потреби дітей-жертв та свідків насильства.

Основні загальні критерії Barnahus

- (1) Судово-медичні допити експерти проводять відповідно до протоколу, що ґрунтується на доказах.
- (2) Достовірність заяв дитини забезпечують відповідні заходи згідно з принципами «належного судочинства».
- (3) Доступність медичного обстеження для судово-медичної експертизи, а також забезпечення фізичного благополуччя та відновлення дитини.
- (4) Психологічна підтримка та короткотермінові й довготермінові терапевтичні послуги для травмованої дитини та членів сім'ї й опікунів, що не вчиняли насильства.
- (5) Проведення оцінки потреб у захисті жертви та потенційних братів та сестер у сім'ї.

Важлива частина дослідження ґрунтується на **європейських стандартах якості Barnahus**⁸, які втілюють операційну та організаційну структуру Barnahus. Основна мета таких стандартів полягає в забезпеченні спільної

8 Лінд Халдерссон, Олівія (2017). Європейські стандарти якості Barnahus: рекомендації щодо міждисциплінарного та міжвідомчого надання допомоги дітям – жертвам та свідкам насильства, www.childrenatrisk/promise

операційної та організаційної структури, яку заохочують на практиці (перешкоджаючи повторному травмуванню з одночасним гарантуванням достовірних свідчень для суду), та в дотриманні прав дітей на захист, допомогу та дружнє до дітей правосуддя.

У розділі 1 більш детально розглянуто міждисциплінарні та міжвідомчі служби і модель Barnahus, як вони досягли поточного стану, яким чином їх можна структурувати; крім того, у ньому містяться потенційні варіанти для України.

1. Дослідження наявних фундаментальних принципів

У цій главі досліджується можливість створення Barnahus/служби MDIA в Україні з точки зору основних фундаментальних принципів, які повинні бути діючими, а також висвітлюються основні можливості і перешкоди, з точки зору закону, ресурсів і практики. У ньому також розглядаються елементи, що недавнім дослідженням були визначені як найважливіші фактори, що сприяють створенню і функціонуванню Barnahus/служб MDIA, які включають в себе підвищення поінформованості, зміну ставлення та учасників, які сприяють змінам на національному та місцевому рівні.

Цей розділ досліджує обґрунтування для запровадження Barnahus /служби MDIA в Україні з урахуванням основних фундаментальних принципів, що мають бути застосовані, та підкреслює основні можливості та перешкоди, з точки зору закону, ресурсів та практик.

1.1. Закон

Огляд висновків

Результати кабінетного дослідження та дослідження на місцях свідчать про досягнення консенсусу, що нормативно-правова база в Україні була посилена впровадженням засобів захисту дітей-жертв насильства. Ратифікація міжнародного та європейського права забезпечує важливу основу для створення та діяльності Barnahus, оскільки така ухвала зобов'язує держави-учасниці вжити конкретних заходів для запобігання насильству щодо дітей та боротьби з ним, для захисту дітей протягом кримінального розслідування та судового процесу, а також гарантувати наявність комплексних та скоординованих служб у справах дітей-жертв насильства. Незважаючи на це, імплементація міжнародних стандартів вимагає подальших реформ у сфері регулювання. Діяльність служб MDIA, які відповідають моделі Barnahus та стандартам якості Barnahus, активізує належне виконання цих міжнародних зобов'язань.

Основні результати

Міжнародні та регіональні правові документи можуть слугувати важливою основою для реформування законодавства. Україна приєдналася до кількох глобальних та регіональних міжнародних правових документів, що мають дотичність до створення та діяльності Barnahus/служб MDIA⁹. Відповідно до статті 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, є частиною національного законодавства України¹⁰. Ратифікація цих правових документів зобов'язує Україну до здійснення спеціальних заходів із метою захисту дітей-жертв насильства протягом кримінального розслідування та судового процесу, а також забезпечення комплексних та скоординованих служб у справах дітей-жертв насильства¹¹.

Навіть більше, поки кабінетне дослідження не повністю проаналізувало судову практику, ясно, що українська юриспруденція посилається на відповідні міжнародні конвенції, включаючи Конвенцію ООН про права дитини¹². Джерела часто акцентують увагу на найкращих інтересах дитини

- 9 Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція), Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, КПД ООН та Факультативний протокол до КПД ООН щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії. Україна також підписала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) проте ще не ратифікувала.
- 10 Окрім того, якщо будь-яким міжнародним договором, що набрав чинності в установленому порядку, визначено інші правила, ніж ті, які передбачено у відповідному акті законодавства України, то застосовують правила міжнародного договору (частина 2 статті 19 Закону України "Про міжнародні договори України" та стаття 3 Закону України "Про міжнародне приватне право").
- 11 Україна зробила застереження до Лансаротської конвенції (стаття 27.2 та стаття 38.3), хоча вони, як видається, не впливають на обґрунтованість створення та діяльності Barnahus за умови, що вони прямо не пов'язані із положеннями, які стосуються дітей-жертв насильства.
- 12 Судова практика, пов'язана із застосуванням КПД ООН, головним чином стосується рішень, пов'язаних із встановленням опіки/ права на опіку, місцем проживання дитини, поверненням неповнолітніх і батьківських прав. Кабінетне дослідження також виявило декілька рішень/вироків, що мають дотичність до застосування Лансаротської конвенції у сфері матеріального кримінального права. Вони представляють інтерес із точки зору надання інформації про наявність та результати судового процесу за участю дітей. Однак такі рішення прямо не стосуються процесуальних гарантій, які належить залучити як обґрунтування запровадження служби MDIA / Barnahus в Україні. Також вони становлять інтерес для встановлення масштабів проваджень у цій ділянці, що може бути визначальним фактором того, чи варто створювати експериментальний Barnahus. Дослідник відзначає, що відсутні судові рішення, що містять покликання на Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, хоча є рішення, пов'язані зі статтею 149 Кримінального кодексу України, стосовно торгівлі людь-

(стаття 3) та щонайменше в одній справі зосереджуються на захисті дітей від насильства (стаття 19).

Висновки міжнародних наглядових органів у *рекомендаціях ГРЕТА* та *заключних рекомендаціях КПД ООН* визначили важливі прогалини у процедурах, дружніх до дітей – жертв насильства, включаючи ті, що стосуються координації, підготовки, підвищення обізнаності, ідентифікації жертв, захисту жертв та свідків протягом досудового та судового розгляду. Деякі з них можуть бути вирішені шляхом створення Barnahus, що практикує відповідно до європейських стандартів якості Barnahus.

Україна вже продемонструвала непідробне прагнення забезпечити виконання зобов'язань шляхом вжиття заходів для розробки та прийняття національного законодавства з метою забезпечення імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція) та Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція)¹³.

Як зазначено нижче у підрозділі 1.1.2, прийняття цих нових законів зміцнить національну нормативно-правову базу для захисту та допомоги дітям-жертвам насильства із значним посиленням процедурних гарантій. Нові закони також усунуть певні перешкоди на шляху створення та діяльності служб MDIA, що практикують відповідно до європейських стандартів якості Barnahus. Таке бачення підтверджують респонденти польового дослідження. Спираючись на кабінетне дослідження та дослідження на місцях, можна зробити справедливий висновок, що багата на ресурси служба MDIA, що практикує відповідно до європейських стандартів якості

ми. І знову ж таки стаття 149 не має прямого стосунку до процедурних гарантій для дітей і відповідно до створення та діяльності Barnahus, хоча вона чітко визначає торгівлю людьми як злочинну діяльність, що є основою для включення дітей-жертв торгівлі людьми як цільової групи у Barnahus. Своєю чергою, випадки такого типу становлять інтерес для виявлення масштабів проваджень у цій ділянці, що може бути визначальним фактором того, чи варто створювати експериментальний Barnahus.

- 13 Закон №5294 "Про запобігання та протидію домашньому насильству"; Закон № 4952 "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами" (Стамбульська конвенція); Закон № 2912 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо додаткових гарантій соціального захисту дітей-інвалідів"; Проект закону №2016 "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації"; зареєстровані на останній пленарній сесії парламенту у 2017 році, але офіційно відкладені на першу пленарну сесію у 2018 році.

Barnahus, може допомогти Україні посилити імплементацію конвенцій Ради Європи та КПД ООН і її факультативного протоколу щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії.

1.1.2. Національне право та політика

Ключові висновки

- **Багато українських законів стосуються дітей – жертв насильства. Однак їхні рамки та взаємодія можуть недостатньо комплексні та мають прогалини, пов’язані з підтримкою, допомогою та процедурними гарантіями щодо дітей – жертв насильства в усіх відповідних провадженнях. Відсутні певні гарантії, передбачені міжнародним правом. Навіть більше, певні чинні гарантії для дітей на практиці можуть бути застосовані неефективно.**
- **Український закон, що має бути прийнятий найближчим часом, спрямований на забезпечення імплементації Лансаротської конвенції Ради Європи, відтак, імовірно, сприятиме схваленню подальших процедурних гарантій для дітей. Незважаючи на це, більш конкретні гарантії (такі як положення стосовно деталізації умов допиту дітей), імовірно, потребують повної імплементації міжнародних стандартів у цій галузі – як в рамках нових законів, положень, так і в рамках розвитку нових практик та процедур.**
- **Разом із тим, для ефективного міжвідомчого управління справами необхідні детальніші положення та механізми координації, обміну інформацією та спільного планування .**
- **Належно забезпечена ресурсами служба MDIA, що практикує відповідно до європейських стандартів якості Barnahus, імовірно, активізує виконання юридичних зобов’язань.**

Основні результати

Кабінетне дослідження розглянуло, наскільки основні обов’язки з міжнародного та європейського права, що стосуються адаптації кримінальних процедур для дітей – жертв та свідків насильства і надання їм допомоги та підтримки, втілені у національному законодавстві. Як кабінетне дослідження, так і польове дослідження визначають велику кількість українських законів, що стосуються реагування на ситуацію з дітьми – жертвами

насильства та демонструють, що їхні рамки та взаємодія здатні бути комплексними та можуть потребувати проведення детального аналізу¹⁴.

Що стосується допомоги дітям – жертвам та свідкам, їхньої підтримки і більш загальних зобов'язань перед ними у контексті їхніх прав, кабінетне дослідження переважно визначає Конституцію України, Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства» та Закон України про соціальну роботу. Ці положення, як правило, витікають із загальних зобов'язань щодо захисту дітей, а не є безпосередньо пов'язаними із зобов'язаннями, що виникають тоді, коли дитина є жертвою чи свідком.

Місцеві комісії з питань захисту прав дітей повинні проводити оцінювання захисту дитини і розробляти і координувати виконання індивідуальних планів дій. Проте кабінетне дослідження припускає, що робота комісії залишається формальною з обмеженим впливом і що індивідуальні оцінювання є неналежними.

У польовому дослідженні в Одесі також відзначається, що протягом кримінального розслідування суб'єкти соціального захисту дітей мають обмежений доступ до дитини, що позбавляє їх можливості забезпечити комплексну допомогу дитині. В цілому, у польовому дослідженні зазначається, що нормативна база конкретно не передбачає комплексного підходу, який забезпечує допомогу і підтримку жертв, але при цьому забезпечуючи права потерпілих, свідків і обвинувачених в кримінальному судочинстві.

Щодо процедурних гарантій для дітей, то їх, зокрема, визначає положення Цивільно-процесуального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення¹⁵.

14 Для огляду розглянутого закону див. список літератури (додаток 2) та Збірку результатів досліджень, Оцінка техніко-економічного обґрунтування Barnahus Україна, 2018 (Звіт про результати дослідження: Оцінка необхідності, можливості та шляхів впровадження моделі Barnahus в Україні та її вплив на дітей, стор. 26 і Техніко-економічне обґрунтування Barnahus в Україні: Початковий звіт дослідження, оновлена версія, січень 2018, розділ 3).

15 Деякі положення Кримінального процесуального кодексу стосуються ситуацій, де дитина є підозрюваним чи обвинувачуваним у будь-яких кримінальних провадженнях, а інші пов'язані із ситуаціями, де дитина є жертвою чи свідком. Не завжди чітко зрозуміло, чи можуть певні положення стосуватися обох випадків (враховуючи покликання на справи, у яких беруть участь неповнолітні особи). Дослідження вказує на більш обмежені процедурні гарантії у справах, де дитина є позивачем, а не лише свідком у провадженні. Кабінетне дослідження не змогло вивчити судову практику, натомість обмеженість керівних вказівок була ідентифікована. Більш того, поки положення, що витікають із Цивільно-процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, вказують на певні дружні до дитини процедурні гарантії, ці по-

Відзначається низка різних процедурних гарантій у справах за участі дітей. Такі гарантії, зокрема, включають той факт (але не обмежуються ним), що дітей не можуть викликати до суду, що їх можуть оглянути за присутності батьків, прийомних батьків, опікунів та піклувальників (Цивільно-процесуальний кодекс України), що вони можуть мати законного представника, якого залучають у разі наявності неповнолітньої жертви чи позивача у кримінальній справі, суди можуть прийняти рішення про проведення закритих судових засідань¹⁶, що можлива присутність законного представника, педагога, психолога або лікаря під час слідчих дій стосовно дітей і здатність проводити засідання за допомогою відеоконференції на стадії досудового слідства та під час судового розгляду.

Водночас як кабінетне, так і польове дослідження припускають, що на практиці певні чинні процедурні гарантії для дітей не здатні забезпечувати ефективної допомоги та підтримки, а скоріше розглядаються просто як формальність.

Навіть більше, нинішні спеціальні норми щодо захисту дітей не такі значні, як вимагає міжнародне право. Наприклад, дослідження визначає певні конкретні ризики для дітей у чинних процедурах, включаючи можливість проведення допиту в суді за присутності кривдника у певних випадках, допит у присутності великої кількості людей, надання відповідей у суді на питання кривдника та «пред'явлення особи для впізнання» дитиною (ця стаття не передбачає жодних винятків для дітей). Дослідження також зазначає, що чинний закон не виконав певних ключових положень для підкріплення моделі Barnahus (напр. загальне зобов'язання щодо того, що допит (опитування) дитини має проводити за можливості одна і та ж особа; положення стосовно зменшення тривалості такого допиту або його скасування за наявності належних рекомендацій лікаря; або положення, що допит повинен відбуватися у спеціально пристосованих для такої процедури приміщеннях). Дослідження робить висновки, що передумова повного та належного виконання вказаного зобов'язання (уникнення

ложення не обов'язково можуть бути пов'язані з видом справ, які розглядають міжнародні конвенції, що лежать в основі моделі Barnahus, що діє в українському правовому полі (напр. якщо вони виходять за рамки кримінальних проваджень до цивільних та адміністративних структур).

16 Скажімо, стаття 27 Кримінального процесуального кодексу надає суду можливість проведення закритих засідань у певних справах, включаючи ті, що можуть стосуватися злочину проти статевої свободи або безпеки особи, чи з метою запобігання розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя або обставин, які принижують гідність особи.

повторної та багаторазової віктимізації жертв) полягає у вдосконаленні національного законодавства (внесення відповідних змін та/або доповнень). У законі також було порушено питання стосовно сфери та обсягу вимог щодо проведення підготовки.

Кабінетне дослідження вказує на поліпшення, яких вдалося досягнути за допомогою нещодавнього процесу прийняття законів, що обумовлено ратифікацією конвенцій Ради Європи, зокрема Лансаротської конвенції¹⁷. Польове дослідження підкреслює, що нові закони мають потенціал до значного посилення процедурних гарантій і усунення деяких перешкод на шляху до створення та діяльності Barnahus.

А проте, певні учасники мали відчуття, що все ж таки існує потреба в подальшій законодавчій реформі, включно із змінами Кримінально-процесуального кодексу¹⁸. Наприклад, дослідження на місцях відзначає, що спеціальні норми стосовно допиту дітей (спеціально оснащені місця, мінімізація кількості осіб, присутніх у кімнаті, де проходить допит, тощо) належить додатково врегулювати. Також було зауважено, що певні аспекти методології потрібно визначити у підзаконних актах, зокрема, після пілотного етапу служби MDIA.

Дослідження на місцях звернуло увагу, зокрема, на Порядок 2014 року, якому передував спільний Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення»¹⁹. Він сприяє міждисциплінарному підходу до справ за участю дітей; хоча дослідження на місцях також

17 Закон №5294 "Про запобігання та протидію домашньому насильству"; Закон № 4952 "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами" (Стамбульська конвенція); Закон № 2912 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо додаткових гарантій соціального захисту дітей-інвалідів"; Проект закону №2016 "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації"; зареєстровані на останній пленарній сесії парламенту у 2017 році, але офіційно відкладені на наступну першу пленарну сесію (першу сесію у 2018 році).

18 Збірка результатів дослідження (2018): Звіт про результати оцінки щодо необхідності, можливості та шляхів впровадження моделі Barnahus в Україні та її впливу на дітей (Олег Бриковський, 2017).

19 2014 Порядок розгляду звернень та повідомлень щодо жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення

вказало, що є випадки, коли Порядок 2014 року не було реалізовано «повною мірою з причини недостатнього рівня знань та досвіду деяких працівників, порушення термінів повідомлення про випадки жорстокого поводження з дитиною, відсутності інструментів оперативного реагування або формального підходу до виконання офіційних обов'язків»²⁰. Навіть більше, фахівці також припускають, що деталізовані положення та механізми для координації, обміну інформацією та спільного планування є необхідними для більш ефективного міжвідомчого управління справами. Було включено необхідність уніфікації діяльності учасників (наприклад шляхом розробки та затвердження форм розслідування щодо дітей/ протоколу розслідування)²¹.

Нестача кваліфікованих фахівців було визначено головною перешкодою на шляху до затвердження моделі Barnahus у дослідженні на місцях. Польове дослідження також підкреслює, що нормативно-правову базу стосовно обов'язків та схеми навантаження учасників потрібно переглянути та належним чином застосувати.

1.2. Операційні стандарти

Ключові висновки

- Існують обмежені правові та політичні перешкоди для роботи Barnahus або схожої моделі у відповідності з європейськими стандартами якості Barnahus;
- У деяких сферах, наприклад у судових допитах, існує необхідність реформування законодавства або процедур, щоб повністю забезпечити практику згідно з різними елементами стандарту;
- Переважні перешкоди для діяльності відповідно до стандартів – це брак ресурсів і спеціалізованого персоналу;
- Дослідження показало, що існує консенсус між багатьма зацікавленими сторонами стосовно того, що Barnahus або схожа модель буде мати позитивний вплив на виконання правових і процесуальних зобов'язань.

²⁰ *ibid.*

²¹ Комплексний аналіз, на який в подальшому посилаються, надається в роботі Лінд Халдерссон, Олівія: Операційні Стандарти: Техніко-економічне обґрунтування в Україні (2017)

Європейські стандарти якості Barnahus втілюють оперативні та організаційні основи для організації та практики Barnahus. Основна мета стандартів полягає у забезпеченні загальних функціональних та організаційних основ, що сприяють практиці, яка перешкоджає повторній травматизації при забезпеченні достовірних показань для суду, і дотриманні прав дітей на захист, допомогу і дружнє до дітей правосуддя.

Стандарти являють собою набір наскрізних принципів та заходів, основних функцій та інституціональних механізмів, що забезпечують дружні до дитини, ефективні та скоординовані заходи, у тому числі: 1.1 Найкращі інтереси дитини; 1.2 Права дітей бути вислуханими та на отримання інформації; 1.3 Запобігання невинуватим затримкам; 2. Міждисциплінарна та міжвідомча організація; 3. Цільова Група; 4. Дружнє до дитини середовище; 5. Міжвідомче планування і управління справами; 6. Судові допити; 7. Медичне обстеження; 8. Терапевтичні послуги; 9. Нарощування потенціалу та; 10. Профілактика: Обмін інформацією і створення зовнішніх компетенцій. У більшості випадків, стандарт складається з декількох взаємопов'язаних елементів. Наприклад, стандарт 3 включає в себе два елементи: "всеосяжне і широке визначення цільової групи" і "недискримінації".

Хоча нещодавно запроваджена ідея служб MDIA /Barnahus рідко відповідає всім стандартам якості з моменту її створення, доцільно взяти до уваги та обдумати на скільки будь-яка служба MDIA/Barnahus, що запроваджується в Україні, буде стикатися зі специфічними перешкодами або можливостями відповідати стандартам якості Barnahus. Тому ці питання мають бути включеними в процес планування, концептуалізації та оцінки пілотного проекту MDIA служб/Barnahus в Україні, що викладено в розділі 2.1.4.

Основний загальний висновок з досліджень в Україні полягає в тому, що, як видається, існують обмежені правові і політичні бар'єри для практики у відповідності з загальними наскрізними принципами згідно зі стандартами. Існують деякі міждисциплінарні та міжвідомчі практики, які забезпечують відправну точку для інституційних механізмів, на яких заснований Barnahus. Крім того, тоді, коли процедури й управління справами, що лежать в основі функціонування Barnahus, ще належить ретельно розробити, дослідження не виявили конкретних юридичних або політичних перешкод для них. Головне, що існуючі ресурси потрібно спрямовувати на досягнення основних функцій Barnahus і подальший розвиток спеціалізованих можливостей також надзвичайно важливий. У більшості випадків фахівці, з якими були проведені консультації стосовно польового дослідження,

вважають, що Barnahus або схожа модель буде мати позитивний вплив на виконання правових і процесуальних зобов'язань.

Загальні та наочні висновки з загального аналізу доцільності того, що служба MDIA в Україні може діяти згідно з передовою практикою і європейськими стандартами якості Barnahus наведені в таблиці нижче. Як уже зазначалося, багато стандартів складаються з декількох взаємопов'язаних елементів загального стандарту. Це не відображено у таблиці, яка містить лише загальний заголовок і резюме загальної цілі стандарту.²²

Стандарт	Закон та політика	Питання імплементації
1.1 Найкращі інтереси – забезпечення того, щоб найкращим інтересам дитини приділялася першочергова увага у всіх діях і рішеннях.	Українське законодавство встановлює юридичний обов'язок зважати на найкращі інтереси дитини.	Жодних правових чи політичних бар'єрів на шляху імплементації стандарту не було визначено. Однак, забезпечення оцінювання найкращих інтересів і визначення всього процесу є проблемою в усіх регіонах.
1.2 Участь дітей – право дитини-жертви бути вислуханою і отримати інформацію без повторної травматизації.	Право дітей на висловлювання думки та отримання інформації закріплено в українському законодавстві.	Жодних правових чи політичних бар'єрів на шляху імплементації стандарту не було визначено. Існують важливі практичні проблеми з точки зору повідомлення про випадки насильства, включаючи сексуальне насильство щодо дітей у всіх регіонах України.
1.3 Запобігання невинуватим затримкам – життя заходів для забезпечення оперативного проведення усіх процедур.	Українські процедури, закон, Кримінальний кодекс передбачають, що слід уникати необґрунтованої затримки у питаннях захисту дітей та кримінального провадження.	Жодних правових чи політичних бар'єрів на шляху імплементації стандарту не було визначено. На практиці уникнення необґрунтованої затримки залишається проблемою, в основному через брак кадрових ресурсів.

²² Комплексний аналіз, на який в подальшому посилаються, надається в роботі Олівії Лінд Халдерссон: Операційні Стандарти: Техніко-економічне обґрунтування в Україні (2017)

Стандарт	Закон та політика	Питання імплементації
<p>2. Міждисциплінарне і міжвідомче (MDIA) співробітництво – забезпечення формально офіційний статус установи та організації, яка забезпечує та відповідає за MDIA співробітництво</p>	<p>Актуальні процедури можуть служити основою для забезпечення прихильності і фінансування служб MDIA.</p>	<p>Міждисциплінарне та міжвідомче співробітництво необхідно пілотувати та випробувати перед тим як офіційно імплементувати</p>
<p>3. Широка цільова група та недискримінація – забезпечити всім жертвам насильства доступ до служби.</p>	<p>Забора на дискримінації закріплена в декількох правових документах, включаючи Конституцію.</p>	<p>Відсутність фінансових і кадрових ресурсів і труднощі доступу до віддалених районів залишаються ключовими проблемами, які можуть вплинути на оперативні можливості служби відповідати цьому стандарту.</p>
<p>4. Дружнє до дітей середовище – запобігання повторній травматизації шляхом забезпечення безпечного та дружнього середовища під одним дахом.</p>	<p>В даний час немає чіткої законодавчої бази для вислуховування дітей в приміщеннях, пристосованих для дітей. Проект закону "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуальних зловживань" посилить чинне законодавство в цьому відношенні.</p>	<p>Обмежені ресурси на ремонт та оснащення служб обладнанням гальмують впровадження цього стандарту.</p>

Стандарт	Закон та політика	Питання імплементації
<p>5. Міжвідомче планування і управління справами – забезпечення ефективного обміну інформацією, планування і управління справами.</p>	<p>Існує декілька процедур, які регулюють міжвідомче співробітництво і комунікацію у випадках насильства щодо дітей.</p>	<p>Актуальні процедури можуть служити основою для розробки механізмів з метою забезпечення міжвідомчого планування та ведення справ у службі. До основних перешкод на шляху практичної реалізації цього стандарту належать закони, які можуть перешкоджати обміну інформацією в найкращих інтересах дитини, чіткі процедури, ролі і відповідальність, а також виділення адекватних кадрових ресурсів.</p>
<p>6. Судмедекспертиза – забезпечення права дитини бути вислуханою, не викликаючи повторної травматизації.</p>	<p>Процедурні положення про захист прав та інтересів дітей, а також про запобігання повторної травматизації в ході розслідування і кримінального судочинства існують.²³</p>	<p>Не було виявлено жодних юридичних бар'єрів з точки зору проведення судмедекспертизи в MDIA службі /Varnahus. Може виникнути необхідність прийняти нову, або переглянути вже існуючу нормативно-правову базу для імплементації всіх аспектів стандарту 6. Основними проблемами на шляху реалізації даного стандарту є відсутність спеціально навченого персоналу, узгоджених протоколів судмедекспертизи, а також обмежені ресурси для обладнання та приміщення. Виникає сильне бажання серед професіоналів використовувати Varnahus або схожу модель як засіб проведення судмедекспертизи.</p>

Стандарт	Закон та політика	Питання імплементації
7. Медичне обстеження і лікування – забезпечення професійного, своєчасного і дружнього до дітей втручання	Українське законодавство передбачає, що кожна дитина має право на життя і здоров'я.	Дослідження припускає, що може бути необхідна більш детальна нормативна база, яка б дозволила офіційну участь медичних працівників у службі. Обмежені фінансові та кадрові ресурси, а також відсутність навчання та обладнання визначаються як ключові потенційні перешкоди для практики у відповідності до стандарту.
8. Обстеження психічного здоров'я і лікування – забезпечення професійного, своєчасного і дружнього до дітей втручання	Українське законодавство передбачає, що кожна дитина має право на життя і здоров'я.	Жодних чітких правових або політичних бар'єрів не виявлено, але може вимагатися прийняття або перегляд нормативної бази, щоб дозволити службі проводити обстеження психічного здоров'я і лікування. Обмежені фінансові та кадрові ресурси, а також відсутність навчання та обладнання створюють важливі потенційні перешкоди для практики у відповідності до стандарту.
9. Навчання, нагляд і керівництво – забезпечення професійного та дружнього до дитини втручання	Існують певні вимоги до навчання, в тому числі міжвідомчі і спеціальні тренінги для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії насильству в сім'ї.	Відсутність компетентного персоналу, навчання і керівництва визначено головною перешкодою на шляху створення та діяльності MDIA служб/Barnahus в Україні. До основних перешкод для забезпечення підготовки відносяться нестача фінансових ресурсів та кваліфікованих кадрів для проведення навчання.

Стандарт	Закон та політика	Питання імплементації
10. Профілактика – сприяння підвищенню обізнаності та посилення спроможності відповідальних органів /інституцій	Н/Д	Жодних правових чи політичних бар'єрів на шляху імплементації стандарту не було визначено. Все ще існує велика необхідність продовжувати діяльність з підвищення обізнаності серед осіб, що приймають рішення, науковців, спеціалістів із захисту дітей та широкої громадськості про сексуальне насильство щодо дітей.

1.3. Ресурси

Ключові висновки

- Фінансові та кадрові ресурси для захисту дітей є обмеженими у всіх регіонах.
- Польове дослідження підтверджує перевагу використання наявних структур та служб, щоб мінімізувати початкові й експлуатаційні витрати
- Судячи з усього, існує політична воля до запуску пілотних служб MDIA/ Barnahus у більшості регіонів.
- Важливою є політична воля обласних рад виділити достатні ресурси для служб.

Основні результати

Дослідження визначає, що відсутність достатніх фінансових та кадрових ресурсів для захисту дітей є основною проблемою в Україні. Достатні ресурси та загальновизнані зобов'язання з точки зору виділення коштів є передумовою для створення та успішної діяльності Barnahus.

23. Проект закону "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуальних зловживань" посилить чинне законодавство в цьому відношенні.

Кабінетне дослідження визначає, що положення Бюджетного кодексу України стосовно статей видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення відповідають створенню та діяльності Barnahus і потенційно можуть стати основою для виділення фінансових ресурсів на Barnahus з:

- 1) державного бюджету – де служба у справах дітей є структурним підрозділом місцевої виконавчої влади (місцева державна адміністрація);
- 2) місцевого бюджету – де служба у справах дітей є структурним підрозділом органів місцевого самоврядування (сільських, селищних, міських, районних, районних у містах рад).

Результати з Одеської області виявляють, що присутня політична воля до запровадження моделі Barnahus та готовність до співфінансування служби відповідно до визначеної у Бюджетному кодексі процедури. Дослідник також зауважує, що присутня воля до розгляду питання про збільшення кадрових ресурсів. Обласна рада буде відігравати важливу роль у визначенні суми, яку виділятимуть із бюджету.

Дослідник зауважує, що у Львівській області місцева влада готова представити пропозицію щодо виділення коштів для служб MDIA з обласного бюджету. Однак ресурси обмежені, і схоже на те, що створення потенційної служби MDIA, імовірно, буде відбуватися з потенційно недостатнім бюджетом та обмеженими кадровими ресурсами. Як і в Одеській області, обласна рада тут буде відігравати важливу роль у визначенні суми, яку виділятимуть із бюджету.

Аналогічну модель було виявлено в інших регіонах²⁴. Схоже, що існує інтерес та бажання запустити пілотний проект служб MDIA, однак така ініціатива виразно залежить від політичної волі обласних рад виділити ресурси із вже й так обмеженого бюджету.

Порядок здійснення соціального замовлення за рахунок бюджетних коштів, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2013 р., передбачає, відповідно до Закону України «Про соціальні служби», механізм формування, виконання та фінансування соціального замовлення соціальних послуг, які надають недержавні суб'єкти, за рахунок бюджетних коштів, а також організації та проведення конкурсів із залучення таких коштів.

Згідно із цим Порядком, органи влади, відповідальні за надання соціальних послуг або за імплементацію соціальних програм, можуть використати

24 Дослідження не надає інформації щодо цього конкретного питання в Донецьку.

приватну особу для надання соціальних послуг із використанням коштів місцевих бюджетів. НУО здатні грати важливу роль у створенні та діяльності Barnahus, за умови якщо таку службу буде визнано та її будуть фінансувати національні та місцеві органи влади²⁵.

В додатку 3 подано шаблон бюджету, із зазначенням основних статей бюджету і пропозицій стосовно ресурсів для фінансування відповідних статей. Це може слугувати основою для оцінки поточної ситуації і складання кошторису потенційних витрат на створення і діяльність Barnahus/MDIA служб. Однак, для кожного регіону буде важливо перевірити і встановити точні витрати і бюджетні асигнування, виходячи з погодженої сфери охоплення MDIA служби.

Хоча початкові інвестиції необхідні для встановлення Barnahus/служб MDIA, міжнародний досвід показує, що ці послуги можуть бути в значній мірі надані офіційними установами, такими як інтерв'ювання поліцією, терапевтична підтримка і медичний огляд. Велика частина цих послуг вже існують в Україні. Barnahus або схожа модель допомогла б координувати ці послуги більш ефективно шляхом об'єднання їх в одному дружньому для дітей приміщенні. Це зможе забезпечити максимальну ефективність цих служб у дружній до дитини спосіб і забезпечити дітям-жертвам і свідкам насильства кращий доступ до них.

1.4. Погляди та обізнаність

Ключові висновки

- Спільні зусилля з підвищення обізнаності про ризик повторного травмування дитини-жертви насильства, професійні стандарти та потенціальний вплив співробітництва є необхідними умовами для забезпечення підтримки та діяльності служб MDIA.
- Тривалі кампанії щодо підвищення поінформованості населення, які приділяють особливу увагу сексуальному насильству, є важливими складовими елементами більш чулого та обізнаного суспільства і здатні перервати мовчанку навколо сексуального насильства щодо дітей.

²⁵ Постачальника послуг обирає конкурсна комісія на місцевому рівні. Договір про закупівлю визначає основні елементи, включаючи: 1) перелік соціальних послуг, які мають надавати, та терміни надання; 2) цільові групи; 3) права та обов'язки сторін; 4) вартість надання кожної соціальної послуги; 5) терміни подання звітності.

- Надзвичайно високий рівень обізнаності та підтримки служб MDIA серед уповноважених осіб, влади та НУО є вирішальним сприятливим фактором. Складання схеми, доповідь та майбутнє обговорення і затвердження дорожньої карти є важливими та своєчасними зусиллями, що здатні допомогти перетворити політичну волю на конкретні дії.

Основні результати

Нещодавнє дослідження чинників, що сприяють створенню Barnahus, підкреслює, що роз'яснювальні кампанії є важливою передумовою визнання та готовності боротися з проблемою насильства щодо дітей на скоординованій та ефективній основі. Дослідження, висвітлення в засобах масової інформації та кампанії сприяли підвищенню обізнаності серед широкої аудиторії. Як тільки уповноважені особи, фахівці та суспільство почули та зрозуміли, як Barnahus може забезпечити права дитини-жертви насильства, підтримка моделі Barnahus значно зростає²⁶.

Дослідження вказує, що рівень обізнаності щодо прав дітей серед громадськості є помірним і що існує достатньо високий рівень схвалення деяких форм насильства щодо дітей (тілесне покарання)²⁷. Польове дослідження зазначає, що існує недостатня обізнаність серед відповідальних осіб та фахівців щодо ризиків повторного травмування та стосовно того, яким чином співробітництво та професійні стандарти можуть вирішити таку проблему.

Можна бачити, що про багато випадків насильства не повідомляють та що зареєстровані випадки не завжди стають предметом кримінального розслідування чи ведуть до суду. Дослідження на місцях підтверджує, що досі наявна проблема повідомлення та розкриття інформації про насильство, включно з сексуальним насильством, щодо дітей в Україні. Кабінетне дослідження дійшло висновку, що така ситуація є результатом недостатньої

26 Wenke, Daja and Heiberg, Turid (2017). Впровадження чутливого до дітей правосуддя: історія успіху моделі Barnahus та її поширення в Європі, серія проект ПРОМІС, сторінка 10.

27 Відповідно до дослідження, проведеного в Україні у 2014/2015 роках, рівень обізнаності про нормативно-правову базу прав дитини серед дорослих є низьким (прибл. 30%). 49% дітей знали про закон про захист прав дітей (більш докладні відомості містяться в додатку 4). Те саме дослідження виявило, що 37% дітей, які брали участь у дослідженні, готові терпіти поведінку, що принижує гідність чи насильство над ними, та не звернутися до дорослого чи до друга. Дослідження безпосередньо згадує сексуальне насильство, хоча з урахуванням результатів в інших країнах та емоційних і структурних/соціальних перешкод, які діти мають подолати, щоб розкрити сексуальне насильство, ймовірно, що існують аналогічні моделі для сексуального насильства.

обізнаності про наявні послуги, наслідком обмеженого доступу до служб та/або недовіри до постачальників послуг.

Польове дослідження вказує, що окреслений стан речей також пов'язаний із недостатньою обізнаністю та табу, яке накладають на тему сексуального насильства. При реєстрації випадків наявна низка бар'єрів, які перешкоджають розслідуванню справ та їхньому судовому розгляду, як-от: персонал не підготовлений до проведення допиту дітей, що знижує достовірність показань дитини; трапляються зволікання, що ускладнюють розкриття інформації (дитина не пам'ятає деталей, дитині або одному з батьків, який насильства не застосовував, погрожують) та перешкоджають збору речових доказів; наявні елементи організованої злочинності/підкупу²⁸.

За останні роки запроваджено низку ініціатив із підвищення обізнаності стосовно поширеності та впливу насильства щодо дітей, включно із сексуальним насильством. Впливу кампаній оцінити не вдалося, але факт того, що є спроби публічно порушити проблему насильства щодо дітей, є важливим кроком до побудови більш чулого та глибше обізнаного суспільства. Позитивним моментом є також те, що ЗМІ активно залучені до висвітлення випадків такого характеру та до підвищення загальної поінформованості²⁹.

Кабінетне дослідження вказує на те, що на сьогодні зростає рівень обізнаності, політичної підтримки та прагнення на державному рівні сприяти законодавчим та політичним реформам, які забезпечать впровадження служб MDIA, що відповідають моделі Barnahus та Європейським стандартам якості Barnahus. Дослідження також визначає, що існують можливості для національної дискусії та міжвідомчого обміну з питань, що пов'язані із захистом дітей. Це важлива основа для підвищення обізнаності та забезпечення підтримки і рішень стосовно запуску пілотних служб MDIA/Barnahus в Україні³⁰.

28 Див. посилання 19, *ibid*.

29 Інформаційна діяльність ЗМІ може відігравати важливу роль у підвищенні обізнаності і створенні солідарного суспільства, однак вкрай важливо, щоб інформаційна діяльність регулювалася чіткими етичними стандартами і щоб журналіст проходив тренінги в цілях запобігання стигматизації та повторній травматизації жертв.

30 Парламентські слухання, що охоплюють широку аудиторію відповідних зацікавлених сторін, інколи організовують у зв'язку з питаннями, пов'язаними із захистом дітей. Нещодавнє слухання, наприклад, стосувалося наслідків ратифікації Лансаротської конвенції. У 2016 році Комітет із питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму у співпраці з міжнародними та громадськими організаціями провели круглий стіл щодо проблем захисту дітей від сексуального насильства та сексуальної експлуатації.

1.5. Учасники, які є рушійною силою змін

Ключові висновки

- Ключові актори, до складу котрих входять основні міністерства, відомства та органи влади, існують як на національному, так і на місцевому рівнях і можуть забезпечувати широкі можливості для підвищення обізнаності, обміну, координації та сприяння прийняттю рішень про запуск пілотного проекту служб MDIA.
- Існує декілька учасників, які виявляють серйозний потенціал, виступаючи у ролі пропагандистів Barnahus, підвищуючи обізнаність і сприяючи пілотному проекту служб MDIA в Україні.
- НУО постають як основні учасники з точки зору процесу перетворень та підвищення обізнаності і можуть відігравати важливу роль у створенні національних та місцевих союзів на підтримку пілотного проекту служб MDIA.

Основні результати

Зміни в цій ділянці в інших країнах нерідко ініціювали учасники з широкими можливостями стосовно підвищення обізнаності, обміну знаннями та підтримки публічної дискусії. Публічна дискусія стає особливо потужною, коли ЗМІ, експерти та захисники прав дітей співпрацюють³¹. Деякі учасники, які є рушійною силою змін, пізніше також приєднуються до розвитку та імплементації пілотного проекту служб MDIA.

Дослідження визначає декількох учасників, які мають особливо широкі можливості, щоб сприяти створенню служб MDIA, включаючи, наприклад, Уповноваженого Президента України з прав дитини, заснованого у 2011 році, Спеціального Представника Уповноваженого Верховної Ради з прав людини з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності та щонайменше два депутатських об'єднання.

Міжвідомча комісія з питань охорони дитинства, що об'єднує основні міністерства з метою проведення обміну, дискусії та затвердження рекомендацій щодо захисту дітей, має широкі можливості щодо сприяння пілотному проекту служб MDIA/ Barnahus в Україні. Також Комісія має широкі можливості щодо затвердження заходів, що забезпечують створення та

31 Див. посилання 26, *ibid*.

діяльність служб MDIA / Barnahus. Однак кабінетне дослідження наголошує на тому, що Комісія більше не представлена на високому політичному рівні, припускаючи, що стратегічне прийняття рішень є малоімовірним.

На регіональному рівні міжвідомчі ради та комісії у справах дітей відіграють провідну роль у у пілотуванні проекту MDIA/ Barnahus. Дослідження на місцях підтверджує, що комісії є основними для спільного ведення справ в тому, що вони збирають всі відповідні установи, визначені у Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення, затвердженого спільним Наказом 564/836/945/577 Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 19/08/2014, у тому числі служби у справах дітей, які координують заходи щодо захисту дітей від насильства або безпосередньої загрози насильства; правоохоронні органи; освітні установи; установи охорони здоров'я; центри соціальних послуг для сім'ї, дітей та молоді. Комісії у справах дітей мають найкращі можливості, оскільки вони працюють з різними та унікальними справами, включаючи оцінку та розробку і координацію міжвідомчої імплементації індивідуальних планів дій щодо захисту, підтримки і допомоги дитині-жертві.³²

Кабінетне дослідження та дослідження на місцях підсумовують, що НУО мають провідне значення у процесі перетворень та у підвищенні обізнаності. Роль НУО також є важливою з огляду на те, що вони контролюють хід робіт та сприяють розвитку належної практики, політики та потенційної законодавчої реформи. Українська мережа за права дитини може надавати допомогу у створенні союзів та забезпечувати широку підтримку пілотного проекту служб MDIA/ Barnahus.

32 Комісії у справах дітей працюють на місцевому рівні і проводять засідання для 1) розгляду справи дитини, що опинилася в складних життєвих умовах (список складних життєвих умов у відповідності з правовими нормами включає дітей-жертв фізичного, психологічного, сексуального, економічного насильства, жорстоке поводження з дітьми або ризик такого поводження); 2) координації плану дій щодо захисту дитини та призначення працівників соціальних служб, що беруть участь в реалізації та контролі виконання плану. Засідання Комісії проводяться зазвичай раз на місяць, на яких здійснюють оцінку прогресу імплементації плану та узгоджують подальші дії. Однак на практиці і створення, й імплементація таких планів залишаються формальністю. Оцінку потреб дитини та дослідження ресурсів сім'ї / соціального кола не завжди виконують належним чином, щоб забезпечити адекватне планування

2. Назустріч Дорожній карті для запровадження Barnahus або схожої моделі в Україні

Вступ

У світлі основних висновків, наведених у розділі 1, загальні рекомендації, що випливають з цього звіту, полягають у тому, що є достатня політична воля, реформи в галузі регулювання та взаємодія з зацікавленими сторонами для реалізації пілотного проекту Barnahus або однотипної моделі у трьох відповідних пілотних регіонах.

У підрозділі 2.1.1 показано, як інші країни, які запровадили Barnahus або однотипні моделі, прийшли до різних висновків про те, що необхідно саме в плані реформи в їхньому конкретному випадку. Це призвело до різних підходів, наприклад, у контексті реформування законодавства, політики і процедур, заходи варіюються від прийняття спеціального закону Barnahus, адаптації правової процедури, до введення в дію керівних принципів і протоколів та/або розробки офіційних міжвідомчих угод. Barnahus працює на основі взаємної, але формально не врегульованої угоди між відповідними установами.

На рис. 2 нижче представлена потенційна модель, яка може бути запроваджена в різних регіонах України, а на рис. 3 як вона може бути інтегрована в існуючий процес від початкового повідомлення про підозру насильства над дитиною до потенційного судового розгляду. Модель заснована на вдалій практиці в інших країнах Європи та європейських стандартах якості Barnahus.

Щоб збільшити шанси успішного пілотного проекту, дуже важливо адаптувати модель і шляхи до запровадження до конкретних умов в кожному регіоні. Тому пілотний проект запропонованої моделі у відповідних регіонах повинні почати з міжвідомчого діалогу, який залучає та включає відповідні установи до моделі до початку запровадження пілотного проекту.

Спираючись на результати техніко-економічного обґрунтування та європейські стандарти якості Barnabus, підрозділ 2.1.2 передбачає низку елементів, які потрібно розглянути в рамках міжвідомчого діалогу. Підрозділ 2.1.3 висуває запропоновані кроки в напрямку затвердження структурованого та узгодженого підходу до планування, підготовки та оцінювання пілотного проекту MDIA служби.

У розділі 2.2 також міститься низка загальних рекомендацій, які стосуються того, які більш широкі заходи можуть сприяти загальним та стійким змінам в довгостроковій перспективі, в кожному з ключових напрямків реформування нормативно-правової бази, розподілу ресурсів та активізації сприятливих факторів. Це включає, наприклад, роботу в напрямку обізнаного і солідарного суспільства для вирішення проблем, таких як заниження даних про сексуальне насильство. Рекомендуються заходи від ключових гравців в Україні, що мають найкращі можливості в підтримці потенційного пілотного проекту. Також включено рекомендації, спрямовані на впровадження ключових фундаментальних принципів, таких як право, політика і ресурси.

Деякі рекомендації у розділі 2.2 навмисно мають загальний характер, наприклад рекомендації щодо реформи законодавства і правових процедур, оскільки невід’ємним елементом пілотного проекту Barnahus або однотипної моделі в Україні є подальше визначення того, що потрібно в українському контексті, щоб забезпечити дружнє до дітей та ефективне міжвідомче реагування щодо дітей, постраждалих від насильства.

Рекомендації та кроки стосовно «дорожньої карти» для створення ефективного і дружнього до дітей міжвідомчого реагування на дітей-жертв насильства під одним дахом в Україні, викладені у вище, можна проілюструвати наступним чином:

2.1. Запровадження моделі Barnahus в Україні

У цьому розділі розглядається модель Barnahus в українському контексті. Спираючись на досвід інших країн і на європейські стандарти якості Barnahus, він представляє потенційну модель для пілотного проекту в Україні (рис. 2) і рекомендації стосовно ролі, яку Barnahus/MDIA служби можуть грати протягом всього процесу від повідомлення про підозру насильства над дитиною до потенційного судового розгляду (рис. 3). Він приймає поточну ситуацію як точку відліку і вивчає як запровадження Barnahus/MDIA служб може покращити поточне реагування з врахуванням передової міжнародної практики.

2.1.1. Вивчення досвіду інших країн

Основні висновки

- **Досвід інших країн є дуже корисним для пілотних проектів, оскільки він демонструє той факт, що для формування міжвідомчих та міждисциплінарних служб можна застосовувати схожі методи, а також вказує на те, що міжвідомчі та міждисциплінарні служби повинні бути пристосовані до особливого національного контексту.**
- **Схожі елементи MDIAs моделей включають сенсibilізацію та підвищення поінформованості, деякі з питань законодавчої та/або політичної реформи, та визначення адекватного фінансування служб**

Різні методи, схожі кроки

Власне кажучи, модель Barnahus та аналогічні моделі були створені на основі дуже різних стратегій та дій, часто шляхом запровадження

покрокового підходу. Деякі дружні до дітей міждисциплінарні та міжвідомчі служби, а також модель Barnahus розпочиналися як приватні ініціативи фахівців, що прагнули змін (наприклад в Ісландії, а також у містах Загреб та Лінчепінг), у той час як інші були створені внаслідок ухвалення законів, що стосувалися моделі Barnahus (Данія).

Хоча методи можуть відрізнятися, більшість елементів MDIAs моделей залишаються однотипними. Скажімо, початкова точка часто була однаковою: сенсибілізація та підвищення обізнаності осіб, які приймають рішення, законотворців, посадових осіб із питань бюджету, фахівців та громадськості щодо насильства та потенційного повторного травмування дітей-жертв насильства у зв'язку з недоліками в кримінальних розслідуваннях та судових провадженнях.

Сенсибілізацію та підвищення обізнаності часто ініціювали провідні знавці моделі, так само вони керували цими процесами або підтримували їх. Постійне навчання фахівців є обов'язковою умовою створення моделі Barnahus, а також основним елементом щоденної роботи ефективних і дружніх до дітей міждисциплінарних та міжвідомчих служб.

Багато країн провели певну форму правової та/або політичної реформи для забезпечення функціонування моделі Barnahus. Окрім того, у різних випадках були застосовані різні підходи. Деякі країни, такі як Данія та Норвегія, реформували нормативно-правову базу або ухвалили новий закон. Інші країни, такі як Швеція, затвердили політику та керівні принципи. Певні країни подолали наявні прогалини, ухваливши протоколи для кращого впровадження моделі Barnahus, наприклад у Нідерландах було ухвалено протокол про захист персональних даних. Інший приклад – офіційні міжвідомчі угоди, які регулюють функціонування моделі Barnahus у Швеції. Іноді, як-от, скажімо, у Великій Британії, відправною точкою був метод виконання з боку місцевих служб власних обов'язків.

Належне фінансування є необхідною умовою створення та сталого функціонування як моделі Barnahus, так і аналогічних моделей. У різних країнах Європи підходи та рішення, які застосовували в цих моделях, були різними. У деяких випадках (наприклад коли йдеться про Польщу) завдяки приватному та корпоративному фінансуванню вдалося заплатити за приміщення, умеблювання та обладнання. У Лінчепінзі, що у Швеції, обладнання було оплачене відповідними установами, а витрати на функціонування розподілили між собою місцеві органи влади.

Пристосування до місцевих умов

Під час планування дорожньої карти впровадження моделі Barnahus чи аналогічної моделі важливо враховувати, що міждисциплінарні та міжвідомчі служби/модель Barnahus можуть бути пристосовані до різних політичних, правових, судових, соціально-економічних та культурних умов.

Деякі країни сформували модель Barnahus (або перебувають у процесі її запровадження) як невід'ємну частину систем соціального захисту, охорони здоров'я та/або судових систем. В інших країнах міждисциплінарні та міжвідомчі служби мають однакову мету, яка полягає в попередженні повторного травмування та пропонуванні дружніх до дітей багатопрофільних? служб, хоча останні не є частиною національних або місцевих систем охорони здоров'я, соціального захисту або захисту дітей. Деякі служби постали й функціонують як незалежні установи та займаються більше неформальною міжвідомчою співпрацею. Проте ці ініціативи формально не є частиною судової системи, відтак доказів, отриманих від дітей, за деякими винятками, суд не може долучити до справ. В окремих країнах такі докази є прийнятними, проте дитині все одно доводиться бути присутньою на судовому процесі.

Окремі європейські країни також запровадили міждисциплінарний та міжвідомчий підхід до захисту дітей, не пропонуючи, проте, спільних послуг у межах одного дружнього до дітей місця. Однак прихильники моделі Barnahus та аналогічних моделей підкреслюють важливість надання послуг під одним дахом як передумову для запобігання повторному травмуванню, пропонуючи інтегроване та дружнє до дитини реагування.

Модель Barnahus та аналогічні моделі зазвичай передбачають залучення аналогічних установ, які відіграють свою особливу роль у процесі від моменту передачі справи до Barnahus до потенційного судового розгляду справи. Хоча конкретна модель відрізняється, вона не відхиляється від сукупності основних принципів, які втілено в Європейських стандартах якості Barnahus.

Наприклад, в одних місцях модель Barnahus є частиною функціонування соціальних служб та органів захисту дітей, а в інших вона є складовою системи охорони здоров'я чи правоохоронних органів. Незважаючи на це, у моделі охоплено міждисциплінарну та міжвідомчу співпрацю в межах одного дружнього до дітей приміщення. В одних країнах із дитиною в Barnahus спілкується працівник правоохоронних органів, в інших – дитячий фахівець, як-от психолог або соціальний працівник. Проте всі моделі Barnahus гарантують те, що особа, яка проводитиме бесіду з дитиною,

отримає спеціальну підготовку щодо здійснення судово-медичних інтерв'ю з дітьми, а також і те, що існують протоколи, засновані на доказах, для проведення судово-медичних інтерв'ю, а представники мультидисциплінарної команди спостерігають за розмовою з сусідньої кімнати.

2.1.2. Дослідження MDIA служб/Barnahus моделі в українському контексті

Ключові висновки

- **Можливо імплементувати Barnahus/служби MDIA у всіх пілотних регіонах відповідно до однотипної загальної моделі. Модель потрібно обговорити і узгодити на національному рівні з ключовими зацікавленими сторонами.**
- **Покроковий підхід (з ретельним виявлення найближчих, середньострокових і довгострокових цілей) мають затвердити для запровадження пілотного процесу. Пілотний проект надає можливість для безперервного навчання, оцінювання і коригування, відповідно до місцевої ситуації. Він також надає докази і досвід, який є життєво важливим для широких цілей національної реформи з питань регулювання і стійких підходів.**

Імплементация моделі Barnahus по всій Україні

Із функціональної точки зору основна рекомендація польових досліджень полягає в тому, що міждисциплінарна та міжвідомча служба повинна бути частиною національної чи регіональної системи, а комісії з питань дітей та місцеві відділення служб із питань дітей відіграють ключову роль. Дана рекомендація перегукується з практикою у багатьох країнах Європи і Європейськими стандартами якості Barnahus, в яких стверджується, що служба має бути «офіційно закріплена за національними або місцевими соціальними службами або службами у справах захисту дітей, правоохоронною/судовою системою та національною системою охорони здоров'я». Служби у справах захисту дітей та правоохоронні органи, як правило, відіграють ключову роль у виконанні мандата MDIA служби.

Окрім того, польове дослідження доводить, що судово-медична експертиза дитини-жертви мають бути невід'ємною частиною мандата та функцій служби, а також наголошує на значенні та підготовці співрозмовників і необхідності фіксації співбесід у формі протоколів. Ці рекомендації повністю

відповідають основній функції і повноваженням Barnahus моделі і підтримуються Європейськими стандартами якості Barnahus, які стверджують що судово-медичні експертизи необхідно проводити в приміщеннях служби MDIA «спеціалізованими співробітниками, які проходять регулярну підготовку в проведенні судових допитів» з дітьми, наприклад поліцейським або психологом.

Польове дослідження також містить рекомендації щодо обов'язкової та необов'язкової присутності різних учасників. Як показує практика у багатьох службах MDIA, і Європейських стандартах якості Barnahus, допит має проводити єдиний спеціаліст і присутність в кімнаті для допиту має бути обмежена до судового інтерв'юера і дитини. У деяких випадках перекладач може бути присутній в кімнаті для допитів. Всі відповідні члени мультидисциплінарної, міжвідомчої команди мають можливість спостерігати за судовим допитом; або наживо в суміжній кімнаті, або в запису. Відповідні члени можуть змінюватись в залежності від національної практики, правових процедур і закону, і можуть включати, наприклад, соціальні служби, психологів, правоохоронні органи, опікуна, прокурора і суддю. Також прийнято, що співробітники MDIA служби спостерігає за допитом. Родичам, вихователям, викладачам або супроводжуваним особам не дозволяється спостерігати за допитом. Присутність може відрізнятись в залежності від того, чи це початкове, дослідницьке інтерв'ю, за яким зазвичай спостерігають служби з питань захисту дитини, або заява для суду, що охоплює більш широку аудиторію, включаючи прокурора і суддю.

Рекомендовано, щоб приміщення, у яких розташована служба, були дружніми до дітей та адаптованими до дітей різного віку³³. Дана рекомендація узгоджується з моделлю Barnahus і європейськими стандартами якості Barnahus, де зазначено, що меблювання та матеріали повинні буди дружніми до дитини і сім'ї, відповідати віку, особливо в залах очікування. Приміщення повинні бути фізично безпечними для дітей будь-якого віку і стадій розвитку, в тому числі для дітей з обмеженими можливостями та/або особливими потребами.

Рис. 2 є прикладом потенційної моделі для пілотного процесу в Україні, спираючись на результати досліджень, представлених у розділі 3, європейські стандарти якості Barnahus і рекомендації, представлені нижче з дослідження на місцях.

³³ Бриковський Олег (2017). Звіт про результати оцінки щодо необхідності, можливості та шляхів впровадження моделі Barnahus в Україні та її впливу на дітей (додаток 8), сторінки 27–30.

Можлива модель тестування моделі Barnahus/подібних міждисциплінарних та міжвідомчих служб в Україні

Рисунок 2. Потенційна модель запровадження міжвідомчої та міждисциплінарної служби в Україні

Роль моделі Barnahus або однотипної моделі у процесі між повідомленням та судом в Україні

Запропонована нижче блок-схема містить такий огляд поточного процесу між початковим повідомленням про підозру насильства та судом в Україні, який ґрунтується на результатах дослідження. Крім того, вона відображає роль потенційної моделі Barnahus або іншої однотипної моделі, з огляду на запровадження ключових елементів ролі моделі Barnahus у цей конкретний етап процесу. Схема орієнтована на опис процесу, а не на оперативні стандарти або нормативну базу, що регулюють його.

Механізм взаємодії між службами у справах дітей, установами соціального захисту дітей, центрами соціальних послуг для сім'ї, дітей та молоді, органами внутрішніх справ, навчальними закладами, закладами охорони здоров'я визначається в Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення, затвердженому спільним Наказом 564/836/945/577 Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 19/08/2014.

Порядок деталізує механізм реагування і співробітництва між працівниками правоохоронних органів, службами у справах дітей, органами і закладами освіти, медичними закладами, соціальними службами з питань профілактики жорстокого поводження з дітьми, фізичного, сексуального, психологічного та економічного насильства, і невідкладної медичної допомоги для дітей – жертв насильства.

Кабінетні дослідження і польові дослідження надають різні інтерпретації того, в якій мірі імплементований цей порядок. Фахівці в Одесі та Львові припускають, що порядок повністю імплементований, в той час як дослідження в Донецьку вказують на розходження в думках, деякі вважають порядок повністю імплементованим, а інші вказують на порушення наприклад, строків повідомлення і практичні перешкоди для доступу до жертв (відсутність транспорту)³⁴. Кабінетні дослідження також вказали на недоліки в плані координації та міжвідомчого планування, як зазначено в Порядку.

Дослідження на місцях виділяє низку ключових питань, які необхідно вирішити для забезпечення ефективного міжвідомчого планування і управління справами на практиці. Вони включають реформу законодавства, встановлення чітких процедур, ролей і відповідальності та виділення

³⁴ Див. посилання 19, *ibid*

адекватних кадрових ресурсів. Наприклад, опитані в Одеській області фахівці зазначають, що закони про захист інформації, Кримінальний кодекс і закони про психіатричну допомогу повинні бути переглянуті. У Львові фахівці виявили, що існуючі механізми міжвідомчого співробітництва є неефективними і що функції відповідних установ в управлінні справами повинні краще регулюватися. Професіонали в Донецьку відзначають, що ефективна реалізація ускладнена різними процедурами установ і відсутністю спільних планів роботи. Фахівці в інших регіонах також підкреслюють необхідність проведення реформи законодавства, наприклад, щодо захисту даних, а також відсутність професійних стандартів і процедур міжвідомчого обміну, невизначеність ролей і обов'язків і брак ресурсів (персоналу).

З точки зору запобігання повторного травмування дітей-жертв, дослідження ясно вказує на можливості для удосконалення з точки зору забезпечення кращого міжвідомчого планування, більш дружнього до дітей реагування, що зводить до мінімуму кількість інтерв'ю та забезпечує втручання кваліфікованим персоналом.

Розкриття інформації/повідомлена підозра

Звернення до Відділу у справах дітей (Служба захисту дітей) стосовно виявлення насильства щодо дитини або підозри про таке є обов'язковим і повинно бути здійснене невідкладно протягом 24 годин. У разі виявлення будь-яких ознак кримінального злочину, потрібно додатково повідомити органи поліції.

Оцінювання стану захисту дітей

Поточний процес: Служби у справах дітей протягом трьох робочих днів мають залучити центр соціальних послуг для сім'ї, дітей та молоді для проведення обстеження умов життя дитини.

Оцінку критичної потреби захисту повинен здійснювати Відділ у справах дітей протягом 24 годин після повідомлення. Відділ у справах дітей протягом не більше ніж 3 днів має прийняти рішення щодо подальшої оцінки захисту дітей та інформування батьків/опікунів. Служби і поліція відвідують місце проживання, оцінюють потреби у захисті та, при необхідності,

вживають екстрених заходів для надання допомоги. Якщо є загроза життю або здоров'ю дитини, може бути прийнято рішення негайно відібрати дитину у батьків або осіб, які діють від імені батьків. Оцінки щодо захисту дітей проводять у всіх випадках, що стосуються насильства над дітьми, сексуального насильства та ситуацій, коли людина стала свідком насильства. Служба захисту дітей передає справу до місцевої комісії у справах дітей для наради з питань міжвідомчого планування.

Покликання на Міжвідомчу нараду з питань початкового планування

Випадок скеровують до місцевої комісії у справах дітей для початкового міжвідомчого планування, під час якого відбувається визначення ролей і обов'язків та подальших кроків, зокрема якщо варто відкрити кримінальну справу та провести судово-медичне опитування.

Роль потенційної моделі Barnahus або однотипної служби – розгляд запровадження

- Справу передають міжвідомчій команді міждисциплінарних та міжвідомчих служб/моделі Barnahus для початкового планування із залученням працівників міждисциплінарних та міжвідомчих служб/моделі Barnahus; **існує інший варіант**, за якого міждисциплінарні та міжвідомчі служби/модель Barnahus проводять початкове засідання дитячої комісії щодо планування в межах міждисциплінарних та міжвідомчих служб/моделі Barnahus.
- До міжвідомчої команди зазвичай входять усі присутні члени дитячої комісії, забезпечуючи постійну присутність працівників міждисциплінарних та міжвідомчих служб/моделі Barnahus, служб захисту дітей (основна установа), психологів, медичних працівників, кримінальних слідчих та прокурорів.
- Регулярні засідання щодо планування проводять щонайменше раз на тиждень для того, аби переконатись, що нові скеровані справи розглядають без зайвої затримки. Можна також скликати термінові засідання. Якщо на засідання не винесено жодного питання, його скасовують.

Кримінальне розслідування/бесіда в суді³⁵

Справу передають до поліції, яка порушує кримінальну справу та проводить бесіду.

Роль потенційної моделі Barnahus або однотипної служби – розгляд запровадження

- У разі рішення про порушення кримінальної справи мета полягає в тому, щоб забезпечити, що бесіда в суді (свідчення в суді) відбудеться не пізніше ніж через 14 днів після розкриття інформації (якщо справа стосується дітей молодшого віку) та не пізніше ніж через 21 день (у разі, коли йдеться про підлітків) у дружніх до дитини приміщеннях міждисциплінарних та міжвідомчих служб/моделі Barnahus.
- Перед початком бесіди відбувається коротка міжвідомча нарада для планування бесіди та подальшої діяльності; після бесіди також проводять короткі засідання для визначення подальших кроків.
- Бесіду в суді проводить кваліфікований працівник у Barnahus (наприклад психолог або працівник правоохоронних органів) відповідно до протоколу судового допиту, як-от протоколу Національного Інституту з проблем дитячого здоров'я і розвитку людини (The National Institute of Child Health and Human Development, NICHD). Кількість бесід суворо обмежують. Якщо є потреба в проведенні другої бесіди, таку бесіду з дитиною проводить та сама особа.
- За цією бесідою за допомогою телетрансляції в кімнаті спостереження, що розташована в приміщенні міждисциплінарних та міжвідомчих служб/Barnahus, спостерігають такі особи: працівник правоохоронних органів, прокурор, спеціальний представник, соціальний працівник та працівник Barnahus. Батьки, які не вчиняли правопорушень, піклувальники, викладачі не спостерігають за бесідою.
- Така бесіда повністю враховує права відповідачів. Скажімо, захисникові відповідача надають можливість поставити дитині запитання після розкриття інформації, наприклад під час проведення другої бесіди із дитиною. Стверджуваний кривдник не може потрапити до приміщень

³⁵ Процесуальні гарантії для дітей-жертв викладені в положеннях Кримінально-процесуального кодексу України, в тому числі статті 226 (в ході розслідування) і ст. 354 ході судового розгляду.

Barnahus, проте він має можливість спостерігати за бесідою за допомогою аудіовізуальної трансляції.

Медичне обстеження

Медичне обстеження та/або судово-медичну експертизу проводить спеціалізований медичний персонал.

Роль потенційної моделі Barnahus або однотипної служби – розгляд запровадження

- Медичну експертизу або судово-медичну експертизу регулярно проводить у спеціально пристосованих для дітей оглядових кабінетах у приміщеннях служби MDIA / Barnahus спеціалізований персонал (за винятком термінових або складних випадків, що вимагають спеціальних заходів втручання у лікарняних умовах, як амбулаторних так і стаціонарних).
- Експертизу переважно проводять у той самий день, що і судове інтерв'ю.

Оцінка психічного здоров'я³⁶

Оцінку психічного здоров'я та лікування проводять професійні психологи.

Роль потенційної моделі Barnahus або однотипної служби – розгляд запровадження

У разі необхідності, відповідні особи «забезпечують надання невідкладної медичної (викликати швидку допомогу), психологічної та іншої допомоги дитині-жертві жорстокого поводження. Усі організації залучають в межах своїх повноважень до невідкладних заходів з ліквідації наслідків жорстокого поводження з дитиною або із загрозою його застосування». (Порядок розгляду звернень та повідомлень, що стосуються жорстокого поводження з дітьми або загрози силою, затвердженого спільним Наказом 564/836/94 5/577 Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх

³⁶ ibid

справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 19/08/2014) дублювання прим.38

- Оцінку психічного здоров'я та лікування регулярно проводить у приміщеннях служби MDIA / Barnahus спеціалізований персонал без необґрунтованих затримок.
- Дитину та добропорядних опікунів запрошують до Barnahus для подальшої зустрічі упродовж тижня після судового допиту. За потреби надають підтримку в умовах кризи.

Рішення про порушення кримінального провадження та суд

Рішення про порушення кримінального провадження приймає прокурор без необґрунтованих затримок. Судові справи ініціюють та завершують без необґрунтованих затримок.

Роль потенційної моделі Barnahus або однотипної служби – розгляд запровадження

- Необґрунтованих затримок можна уникнути за умови, якщо прокурор спостерігає за судовим допитом та приділяє час для справ служби MDIA / Barnahus, як, наприклад, у місті Лінчепінг (Швеція), де прокурор має «тижні Barnahus», упродовж яких він не бере нових справ, окрім тих, які розглядають у рамках Barnahus.

2.1.3 Пристосування моделі до відповідних регіонів: Донецьк, Львів та Одеса

Спираючись на європейські стандарти якості Barnahus, в даному розділі розглядаються важливі елементи для вивчення при адаптації запропонованої моделі до конкретних умов у пілотних регіонах – Одеси, Львова та Донецька. Ці регіони були відібрані як пілотні після консультації з основними зацікавленими сторонами, в тому числі і в ході спільного обговорення проекту Керівної групи Ради Європи «Боротьба з насильством щодо жінок та дітей в Україні» в червні 2017 року³⁷. Передумови для

37 Нарада керівної групи була організована в приміщенні Міністерства соціальної політики 20-го червня 2017 року. Вона зібрала координаторів від Міністерств соціальної політики, юстиції, внутрішніх справ, освіти і науки, закордонних справ, а також прокуратури, Уповноваженого Президента з прав дітей, парламентського Уповноважено-

обґрунтованої оцінки включають бажання та відкритість місцевої влади до співпраці і наявні структури в регіоні, включаючи державні та/або приватні служби, актуальні для дітей – жертв сексуального насильства, лікарні, університети, громадські організації.

У той час, як різні регіони мають різні характеристики, дослідження підтверджує, що процес від початкового повідомлення про підозру сексуального насильства над дитиною до суду схожий у кожному з регіонів. Вони регулюється одними національними законами та процедурами і, як правило, залучає тих самих учасників, які працювали разом через місцеві структури. Вони включають комісії у справах дітей та місцеві ради, такі як Координаційна рада з питань сім'ї, гендерної рівності, прав дітей, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми, роль яких була особливо підкреслена в контексті Львова. Це дозволяє припустити, що подібна модель може бути випробувана у всіх трьох регіонах. Пілотний проект надає можливість для безперервного навчання, оцінювання і коригування, відповідно до місцевої ситуації. Він також надає інформацію і досвід, який є життєво важливим для широких цілей національної реформи з питань регулювання і стійких підходів.

Як зазначено вище, пілотний проект допускає інкрементний підхід (із ретельним визначенням найближчих, середньо- та довготермінових цілей) та робить акцент на навчанні, оцінюванні та пристосуванні відповідно до місцевої ситуації. Також проект містить інформацію та досвід, що є дуже важливим для широких цілей національної реформи у сфері регулювання та сталих підходів. Розділ 2, зокрема підрозділ 2.3, і розділ 3 уважно розглядають ситуацію в Україні та у відповідних регіонах у зв'язку із цими елементами, а також надають рекомендації щодо того, як усунути перешкоди та діяти згідно з можливостями. Така стратегія включає основні елементи, як-от продовження реформи у сфері регулювання та ресурси.

Рекомендується, щоб пілотний проект Barnahus або однотипної моделі у кожному конкретному регіональному контексті починався з міжвідомчого діалогу, який залучає відповідні органи та здобуває їхню прихильність до моделі ще до початку пілотного проекту. Такий діалог передбачає досягнення домовленостей щодо низки ключових аспектів, які забезпечать можливість спільної роботи та сприятимуть її здійсненню під час пілотного

го з прав людини, вищих навчальних закладів (Національна школа суддів, Національна академія прокуратури), комітетів Верховної Ради з питань сім'ї, молоді, спорту і туризму та з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин.

проекту. Хоча між регіонами існують відмінності, багато елементів будуть схожими. Наявність ресурсів та прихильність із боку установ є основними визначальними факторами того, наскільки розвинутою буде служба у відповідних регіонах.

Наведені нижче рекомендації спираються на проведене в Україні дослідження та європейські стандарти якості Barnahus.

1 – **Мета та завдання.** Спираючись на модель Barnahus і успішну практику в Європі, рекомендовано, щоб мету служби визначали як координацію паралельного кримінального розслідування та оцінювання захисту дітей із головним завданням забезпечити уникнення повторного травмування та необґрунтованої затримки в усіх регіонах.

Також рекомендовано, щоб мета та повноваження служби передбачали проведення медичного обстеження та лікування, терапевтичне втручання та підтримку в умовах кризи дитини-жертви та добропорядних опікунів і братів чи сестер. Превентивна робота, включно із зовнішнім розвитком спроможності та збором даних, також має входити до переліку повноважень служби.

Мету та завдання служби необхідно визначити аналогічно в регіонах, ідеться, зокрема, про гарантування першочергового врахування найкращих інтересів дитини, забезпечення гарантій захисту дитини, професіоналізм та врахування інтересів дитини і запобігання повторному травмуванню.

Дослідження не виявило в українському законодавстві та політиці формальні перешкоди для такого підходу.

2 – **Цільова група.** Основною цільовою групою в контексті цього дослідження є жертви сексуального розбещення дітей, хоча рекомендовано, щоб служби в максимально можливій мірі затвердили Європейський стандарт якості Barnahus 3 шляхом використання широкого визначення своєї цільової групи з метою охоплення усіх форм насильства щодо дітей у всіх регіонах. Належить докласти спеціальних зусиль для того, щоб охопити також важкодоступні спільноти.

Дослідження не виявило жодних юридичних чи політичних перешкод для затвердження службою MDIA / Barnahus широкої цільової групи. Однак недостатні фінансові та кадрові ресурси, а також труднощі доступу до віддалених районів залишаються ключовими проблемами, що можуть мати вплив на операційну спроможність служби затвердити широку ціль та охопити віддалені спільноти.

Якщо ресурсів не вистачає, затвердження широкої цільової групи може бути зроблено шляхом інкрементного підходу, щоб включати більше форм насильства з плином часу.

3 – Місце проведення.

Рекомендовано, щоб усі регіони створили дружню до дітей структуру відповідно до 4 стандарту якості Barnahus, переважно в рамках чинних структур, за винятком випадків наявності достатніх ресурсів для формування окремого закладу, чого, судячи з усього, не доводиться спостерігати у відповідних регіонах. Стосовно місця та доступності, як видається, у регіонах досягнуто консенсусу на основі консультацій протягом польового дослідження, відповідно до якого приміщення для пілотної служби має бути розташоване в обласних центрах³⁸.

Центри з надання послуг для молоді можуть запропонувати вже наявну структуру, яку можна буде використати. Конкретну пропозицію вже наявної структури, яку можливо використати надалі, було надано в Одесі; так, комунальну установу «Обласний притулок для дітей Світанок» мають реорганізувати у Центр соціально-психологічної реабілітації дітей.

Дослідження на місцях підтверджують бажання більшості професіоналів у відповідних регіонах створити дружнє до дитини приміщення для проведення судових допитів, яке, з одного боку, гарантуватиме проведення

38 Європейські стандарти якості Barnahus № 3.1 включно/широке визначення цільової групи: У Barnahus цільова група включає всіх дітей, які є жертвами та/або свідками злочинів, пов'язаних з усіма формами насильства. Батьків, які не вчиняли правопорушень/опікунів включають до вторинної цільової групи. 3.2 Недискримінація: Було докладено особливих зусиль для охоплення всіх дітей – жертв і свідків незалежно від форми насильства.

4.1 Місце та доступність: У Barnahus приміщення переважно розташовані в окремій будівлі, яка знаходиться в знайомому для дітей середовищі, наприклад, у житловому районі. Приміщення повинно бути доступним на громадському транспорті. Приміщення доступне, в тому числі для дітей з обмеженими можливостями та/або особливими потребами.

4.2 Внутрішнє обладнання: меблювання та матеріали повинні буди дружніми до дитини і сім'ї, відповідати віку, особливо в залах очікування. Приміщення повинні бути фізично безпечним для дітей будь-якого віку і стадій розвитку, в тому числі для дітей з обмеженими можливостями та/або особливими потребами.

4.3 Приватність: є окремі, звуконепроникні і захищені приміщення, доступні для забезпечення приватності.

4.4 Запобігання контакту з підозрюваним у злочині: Barnahus влаштована таким чином, що завжди можна уникнути контакту між жертвою і ймовірним злочинцем.

4.5 Кімната для інтерв'ю: у Barnahus передбачено живе спостереження співбесід у кімнаті, відмінній від кімнати для інтерв'ю, для міжвідомчої команди.

допиту дітей у таких кімнатах, що пристосовані для дітей у службі MDIA / Barnahus, а з іншого – забезпечить можливість спостереження для членів міжвідомчої команди за допомогою технічних засобів в окремій кімнаті. Також існує домовленість про те, що інтер'єр має бути пристосований до дітей різних вікових груп.

4 – Партнери.

Згідно зі згаданим Положенням 2014 р., такі установи мають бути задіяні у випадках насильства щодо дітей: служби у справах дітей, які координують заходи щодо захисту дітей від насильства або безпосередньої загрози насильства; правоохоронні органи; освітні установи; установи охорони здоров'я; центри соціальних послуг для сім'ї, дітей та молоді.

Комісії у справах дітей відіграють важливу роль у сприянні міжвідомчій співпраці.

Як видно з вищевикладеного, партнери служб MDIA, як правило, варіюються відповідно до закону, політики та процедур. Рекомендовано, щоб рішення приймалися на національному рівні стосовно офіційного залучення партнерів до служби MDIA, в тому числі провідної установи і відомства, що займається судовими допитами.

Модель, представлена на рис. 2, припускає, що партнери служб у всіх регіонах включають:

- а) Захист дитини: відділення служб у справах дітей – запропонований провідний заклад згідно з Порядком 2014 р.
- б) Місцева дитяча та молодіжна медицина: залучення місцевої системи охорони здоров'я так само стосується всіх регіонів. Рекомендовано, щоб служба прийняла до себе педіатра зі спеціальною підготовкою у сфері судової медицини, а також медичну сестру педіатричного відділення для проведення медичного обстеження та лікування, за винятком термінових або складних випадків, що вимагають спеціальних заходів втручання у лікарняних умовах – як амбулаторних, так і стаціонарних.
- в) Місцеве дитяче та підліткове психічне здоров'я: залучення місцевої системи охорони психічного здоров'я та дитячої психіатрії стосується всіх регіонів. Рекомендовано, щоб служба прийняла до себе працівника зі спеціальною підготовкою в сфері терапевтичного втручання для дітей-жертв насильства та підтримки в умовах кризи.

- г) Судовий допит: польове дослідження рекомендує, щоб судовий допит проводив психолог зі спеціальною підготовкою в ділянці судових інтерв'ю. Однак, як було зазначено вище, установа, відповідальна за судові допити, варіюється в різних країнах в залежності від законодавства, політики і процедур. Наприклад, у Хорватії та Ісландії судовий допит / свідчення в суді проводять підготовлені психологи. У Норвегії, Швеції та Нідерландах здійснюється спеціально підготовленим співробітником поліції.

Кабінетне дослідження вказує на те, що допит дітей, які беруть участь у **кримінальному провадженні**, проводять «належно уповноважені слідчі та належно уповноважені судді». Однак автор дослідження також підкреслює, що кримінальне законодавство не містить жодних правил стосовно того, що допит дітей-жертв/свідків має проводити уповноважений слідчий чи суддя упродовж розслідування/досудового розгляду.

Рекомендовано, щоб рішення, що застосовуються на всій території України, приймалися на національному рівні з провідною установою й установою, відповідальною за судові допити.

Важливо, щоб залучали місцеву правоохоронну та судову систему у всіх областях на основі взаємної і офіційної угоди, щоб докази по судових справах були зібрані в службах MDIA. Рекомендовано, щоб поліція та прокурори були присутні на міжвідомчій нараді з питань планування та спостерігали за допитом. Суддя спостерігає за допитом і має можливість ставити питання дитині³⁹.

5 – Управління міжвідомчими справами та зобов'язання.

Європейський стандарт якості Barnahus № 5⁴⁰ встановлює найважливіші елементи для дружнього до дітей та ефективного міжвідомчого управління й управління справами. Рекомендується, щоб кожен регіон розробив план поетапної імплементації ключових елементів, таких як міжвідомче

39 Порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення, затвердженого спільним Наказом 564/836/945/577 Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 19/08/2014.

Судовий допит з дітьми-жертвами регулюється Кримінально-процесуальним кодексом України, у тому числі ст. 226 (в ході розслідування) і ст. 354 ході судового розгляду.

40 Порядок розгляду звернень та повідомлень, пов'язаних із жорстоким поводженням з дітьми або його загрозою, затвердженим Спільним наказом 564/836/945/577 Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти та Наука України, Міністерство охорони здоров'я України від 19.08.2014

планування і розгляд справ в якості офіційної і невід'ємної частини роботи служб MDIA, обмін інформацією в найкращих інтересах дитини, безперервне документування справ та моніторинг міждисциплінарного та міжвідомчого реагування.

Наполегливо рекомендують, аби зобов'язання усіх відповідних залучених відомств були схожими у всіх регіонах. Така настанова охоплює спільні зобов'язання відвідувати наради з питань планування, брати відповідальність за ефективне співробітництво, забезпечувати, щоб інформацію, керівні принципи та переліки розуміли та використовували, підтримувати компетенцію та розвиток спроможності і співпрацювати з іншими службами.

У польовому дослідженні зроблено акцент на важливості процедур, а також підкреслено низку ключових питань, що мають бути вирішені для забезпечення ефективного міжвідомчого планування та управління справами на практиці. Такі питання передбачають реформу законодавства, запровадження чітких процедур та відповідальності, а також виділення достатніх кадрових ресурсів⁴¹.

Виглядає на те, що загалом серед фахівців у всіх регіонах досягнуто консенсусу, відповідно до якого служби MDIA/Barnahus можуть допомогти у міжвідомчому плануванні та веденні справ, але закони та процедури належить доповнити або переглянути з метою визначення механізмів для служб MDIA/Barnahus, у т.ч. правил для обміну інформацією заради найкращих інтересів дитини.

6 – Персонал. Чисельність персоналу значною мірою залежить від наявних у регіоні ресурсів. Усі регіони повідомляють про те, що ресурсів та персоналу бракує. Залежно від доступного бюджету рекомендують, аби всі регіони залучили координатора, рецепіоніста/асистента та розмістили в службі потенційно постійного працівника зі спеціальною підготовкою у

41 Стандарт 5.1 Формальні процедури: міжвідомчий розгляд справ і планування є невід'ємною частиною роботи команди Barnahus і відповідних установ в Barnahus і оформляється взаємно погодженими процедурами.

5.2 Безперервне планування та розгляд: розгляд справ і планування нарад за участю відповідних установ міжвідомчої команди відбувається в Barnahus на регулярній основі.

5.3 Безперервне відслідковування справ: Barnahus забезпечує безперервну документацію і доступ до відповідної інформації для членів міжвідомчої команди про хід справи до закриття справи.

5.4 Підтримки: призначена, підготовлена особа або член команди Barnahus моніторить мультидисциплінарне реагування, щоб забезпечити постійну підтримку і продовжувати роботу з дітьми і батьками/опікунами, які не вчиняли правопорушень

сфері підтримки в умовах кризи. Інших працівників, таких як лікарі, судові опитувачі, психологи, можуть відряджати до служби залучені відомства, або ж вони безпосередньо приходять до служби для виконання своїх обов'язків.

7 – Навчання. Дослідження підкреслює необхідність підготовки усього залученого персоналу у відповідності кільком європейським стандартам якості Barnahus. Така підготовка має відбутися до початку пілотного проекту служби, водночас її належить надавати персоналу безперервно. Приклади відповідної підготовки включають:

Персонал служби: права дітей, насильство щодо дітей, відповідне національне законодавство та процедури, співпраця MDIA, заходи втручання під час кризи.

Медичний персонал: спеціалізована підготовка з питань жорстокого поводження і зневаги до дітей; судова медицина; використання дружнього до дитини обладнання, співпраця MDIA.

Терапевтичний персонал: спеціалізована підготовка з питань оцінки та лікування дітей-жертв та свідків насильства, співпраця MDIA.

8 – Фінанси та розподіл витрат. Кабінетне дослідження визначає, що положення Бюджетного кодексу України стосовно статей видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення відповідають створенню та діяльності Barnahus та потенційно можуть стати основою для виділення фінансових ресурсів на Barnahus⁴². Польове дослідження підтверджує тверду рішучість місцевої влади виділити ресурси на пілотний проект, однак виділення коштів мають схвалити обласні ради.

Європейські стандарти якості Barnahus рекомендують, щоб бюджет для служби MDIA був офіційно створений в рамках міжвідомчої взаємодії. Одна потенційна модель із точки зору розподілу витрат полягає в тому, що місцева влада виділяє кошти на приміщення, поточні витрати та постійний

42 Техніко-економічне обґрунтування моделі Barnahus в Україні: початковий дослідницький звіт, оновлена версія, грудень 2017 року, додаток 5–7.

Стандарт 2.2 Організація міждисциплінарного та міжвідомчого співробітництва у Barnahus: Співпраця структурована і прозора, в тому числі чітко визначені ролі, функції, механізми координації, бюджет, заходи з моніторингу та оцінки, які сприяють ефективним процесам і забезпечують наступність і стабільність. Для прикладів бюджетування в Швеції і Данії, див.: Олівія Лінд Халдерссон (2017). Європейські стандарти якості Barnahus: рекомендації щодо міждисциплінарного та міжвідомчого реагування на дітей-жертв та свідків насильства, розділ 3, Стандарт 2

персонал служби, а залучені відомства фінансують свій власний персонал, тренінги та обладнання.

У додатку 3 міститься шаблон для оцінки поточної ситуації та оцінки потенціального кошторису створення і діяльності Barnahus/служб MDIA. Це може слугувати основою для створення регіональних бюджетів. Для кожного регіону буде важливо ретельно вивчити і підтвердити потенціальні витрати у різних регіонах; оцінити доцільність (готовність, переваги, недоліки) припущень стосовно створення (включаючи форму постачальника послуг), власності та загальної відповідальності у різних регіонах і визначити бюджетні асигнування/фінансування/ресурси, включаючи доцільність/готовність виділити/перенаправити фінансові ресурси.

2.1.4. Заходи щодо розробки дорожньої карти для пілотної служби MDIA / Barnahus

Пілотний проект вимагає ретельного планування, підготовки та виділення ресурсів. Цей підрозділ пропонує низку кроків на шляху запуску пілотного проекту Barnahus або схожої моделі в Україні. Такі кроки беруть до уваги дослідження та ґрунтуються на досвіді інших країн, які впровадили в тій чи іншій формі дружні до дитини служби MDIA для дітей-жертв та свідків насильства.

Кроки, описані нижче, пропонують спосіб затвердження структурованого та спільного підходу до планування, підготовки та оцінювання пілотної служби MDIA.

Планування пілотного проекту

Планування пілотного проекту включає досягнення загального розуміння специфіки та мети пілотного проекту, загальних оперативних умов проекту та визначення ролей основних учасників. Планування передбачає такі кроки:

- **Міжвідомча залученість та участь.** Визначення та залучення належних відомств та місцевих органів влади у відповідних пілотних регіонах у рамках обміну з метою розробки проекту та затвердження плану з чіткими та синхронізованими кроками, запровадження та запуск пілотної служби MDIA / Barnahus. Забезпечення наявності механізму моніторингу, нагляду та розгляду скарг у межах пілотного проекту.

- **Визначення сфери застосування пілотного проекту.** Польове дослідження передбачає поетапний підхід: з'ясувати, які кроки можуть бути в кожному з регіонів із тим, щоб план став реально здійсненим. Установи та фахівці можуть використовувати стандарти якості Barnahus із метою визначення оперативних умов, які будуть можливими/оптимальними за реальних умов.
- **Призначення провідної установи.** Дослідження на місцях визначили потенційні провідні установи, що можуть слугувати відправною точкою для проведення дискусій та прийняття рішень. Провідна установа може діяти як координатор вже на етапі планування.
- **Приймаюча установа.** Важливо вирішити, яка установа надаватиме зручні для дітей приміщення: чи є вже наявні структури, здатні розмістити в себе Barnahus, або центр буде передано у розпорядження приватної структури? Дослідження відзначає, що НУО можуть мати потенціал відігравати важливу роль у встановленні та діяльності Barnahus, якщо такий проект матиме законний статус та офіційні повноваження, визнані державною або місцевою владою.

Підготовка до пілотного проекту

Цей етап фокусуватиметься на більш детальній розробці пілотного проекту та включатиме:

- **Міжвідомче співробітництво.** Залучення належних установ та місцевої влади у відповідних пілотних регіонах із метою розробки, затвердження та виконання офіційної міжвідомчої угоди, яка регулює службу MDIA / Barnahus згідно із чинним законодавством, процедурами та керівними принципами. Дослідження на місцях визначило основних учасників, що посідають центральне місце в обговоренні, включно з місцевими комісіями у справах дітей. Ініціювання обговорення про те, які законодавчі та політичні реформи необхідні та як вони відбуватимуться в довготерміновій перспективі.
- **Закон, політика та процедури.** Проведення дискусії щодо того, яку політику, процедури чи керівні принципи можна та належить переглянути або запровадити до запуску пілотного проекту. Така ініціатива може включати, наприклад, протокол захисту даних, як у Нідерландах⁴³, або

⁴³ Див. приклад належної практики: Лінд Халдерссон, Олівія (2017). Європейські стандарти якості Barnahus: рекомендації щодо міждисциплінарного та міжвідомчого реагування на дітей – жертв та свідків насильства.

затвердження професійних стандартів – європейські стандарти якості Barnahus можна використовувати як концепцію, здатну надихнути на діяльність. Розгляд та дослідження законодавства інших країн, яке запроваджує, регулює чи забезпечує діяльність Barnahus (напр. у Данії, Норвегії, Швеції)⁴⁴.

- **Достатні ресурси.** Підготовка бюджету пілотного проекту, включно з оперативними витратами служби MDIA. Визначення бюджету, з якого можна фінансувати службу. Розгляд стабільності фінансування та ймовірності появи потреби в додаткових фінансових ресурсах. Дослідження різноманітних потенційних ресурсів для фінансування умеблювання та обладнання, включно з корпоративним фінансуванням. Польове дослідження запропонувало місцевим бюджетам взяти на себе роль первинного джерела фінансування, однак таку ініціативу мають схвалити місцеві ради.
- **Дружнє до дітей середовище.** Віднайдення та оновлення приміщення і встановлення необхідного обладнання. Дослідження на місцях вже визначило деякі пропозиції щодо приміщень, що можуть послужити за відправну точку для обговорення. Служба MDIA та Barnahus розташовані в різних місцях в інших країнах, наприклад у будинку в житловому районі, у старому дитсадку, в окремому корпусі чи в окремій будівлі у лікарні. Кожен регіон має вирішити, який варіант є найбільш практичним та прийнятним для нього. Розгляд можливості опитування дітей та піклувальників щодо їхньої думки та ідей про середовища у Barnahus⁴⁵.
- **Навчання та нагляд.** Це є важливою частиною підготовки. Щонайперше потрібно виділити достатні ресурси для навчання персоналу, який працюватиме у Barnahus, хоча рекомендовано, щоб іншим учасникам, залученим до служби MDIA / Barnahus, включаючи, наприклад, суддів, прокурорів, офіційних представників, також пропонували навчання. Розгляд фінансування ознайомчих поїздок до Barnahus у різних країнах. Забезпечення підтримки персоналу, нагляду та механізмів оцінювання персоналу.

44 Загальний огляд різноманітних законів та процедур дивись у праці: Лінд Халдерссон, Олівія (2017). Європейські стандарти якості Barnahus: рекомендації щодо міждисциплінарного та міжвідомчого реагування на дітей-жертв та свідків насильства.

45 Див.: Лінд Халдерссон, Олівія (2017). Європейські стандарти якості Barnahus: керівництво для міждисциплінарного та міжвідомчого реагування на дітей – жертв та свідків насильства, для прикладу належної практики з Естонії. 51 та 53 – це одне джерело? Якщо так, то чому різні назви?

- **Прихильне суспільство.** Розгляд реалізації кампанії з підвищення обізнаності, яка інформуватиме дітей, батьків, опікунів, учителів, лікарів тощо про службу та її діяльність.
- **Стратегія виходу.** Обговорення стратегії виходу на початковому етапі в разі прийняття рішення не продовжувати роботи служби MDIA / Barnahus після оцінювання експериментального періоду, щоб надання послуг для дітей не було порушено без плану дій, на який можна опертися.

Оцінювання пілотного проекту – основні аспекти для оцінювання та моніторингу

Цей захід повинен відбуватися на регулярній основі протягом пілотного проекту та включати інтереси зацікавлених сторін. Він має охоплювати аналіз широкого кола питань, включаючи нижче викладене, та повинен ставити за мету визначення конкретних пропозицій щодо коригування/покращення експериментальної служби.

- **Офіційна міжвідомча угода.** Чи включала вона необхідні елементи для забезпечення міжвідомчого співробітництва? Чи зобов'язала така угода формально установи до міжвідомчого співробітництва?
- **Методи роботи.** Що працює та що не працює на практиці? Із якими конкретними практичними труднощами зіштовхується служба MDIA / Barnahus у своїй повсякденній роботі? Чого буде потребувати служба MDIA / Barnahus, щоб стати більш ефективною?
- **Ресурси.** Чи є ресурси стабільними? Чи є бюджет реалістичним? Чи ефективна модель (оцінити з точки зору її впливу та порівняно з іншими рішеннями з метою забезпечення прав дитини – жертви насильства)?
- **Проблеми та можливості.** Чи є бар'єри, перешкоди, прогалини або можливості у законодавстві, політиці чи процедурах, що мали значний вплив на здатність управління службою MDIA / Barnahus та реалізації стандартів якості Barnahus?
- **Професійні стандарти.** Чи міг персонал практикувати відповідно до стандартів? Якщо ні, то чому так сталося? Будь ласка, зауважте, що рекомендовано, аби стандарти якості Barnahus були використані лише з метою надання інформації для оцінювання того, як далеко зайшла служба MDIA / Barnahus у реалізації основних елементів та/або функціонування служби, а не як основа для оцінювання пілотного проекту.

- **Діти та опікуни.** Яку думку мають діти та опікуни стосовно служби? Які коротко- та середньотермінові результати для дітей, які скористалися службою?

2.2. Загальні рекомендації стосовно міцної основи і сприятливого середовища для пілотного проекту

Цей розділ пропонує ряд рекомендацій для різних типів учасників з метою впровадження найкращих фундаментальних принципів і сприятливого середовища для пілотного проекту Barnahus в Україні. Рекомендації спираються на результати техніко-економічного дослідження, що представлені у розділі 1, і останні ресурси, які розглядають конкретні сприятливі чинники, такі як солідарне суспільство, політична воля, ресурси і збірник з питань законодавства та політики, що має особливе значення для створення і функціонування Barnahus і аналогічних моделей.

2.2.1 Міжнародне та європейське право

Урядові, законодавчі та керівні органи

- Прийняття проекту закону щодо імплементації Лансаротської конвенції (очікується у січні 2018 року).
- Зобов'язання щодо належної організації та достатніх ресурсів для реагування на насильство щодо дітей на національному рівні із виконанням відповідних міжнародних рекомендацій, включаючи Керівні принципи Ради Європи з питань правосуддя, дружнього до дітей, та Загальний коментар Комітету ООН з прав дитини №13.
- На міжнародному рівні активне сприяння та вплив на роботу з надання звітності та моніторингу відповідних органів Ради Європи, включаючи Лансаротський Комітет та ГРЕТА, а також Комітет ООН з прав дитини.

Установи⁴⁶ і державна та місцева влада

- Підвищення громадської обізнаності з питань насильства щодо дітей та пропагування міжнародних стандартів.

⁴⁶ Установи покликаються на учасників, що відіграють ключову роль у захисті дітей-жертв насильства та наданні їм допомоги, ідеться, наприклад, про правоохоронні органи, органи з охорони здоров'я і охорони психічного здоров'я, соціальні служби, служби захисту дітей, судові органи.

- Підвищення рівня знань про міжнародні стандарти у фахівців всіх секторів, з акцентом на ключових положеннях таких норм (включаючи забезпечення найкращих інтересів дитини, уникнення повторного травмування та адаптацію кримінальних проваджень, за допомогою комплексного та міждисциплінарного підходу до ситуації дитини).
- Впровадження міжнародних керівних принципів, зокрема Керівних принципів Ради Європи з питань правосуддя, дружнього до дітей, та Загального коментаря Комітету ООН з прав дитини №13, з точки зору організації та виділення ресурсів на належні заходи реагування на насильство щодо дітей на національному та місцевому рівні.
- Контроль над державними звітами з реалізації та регіональними проектами, що стосуються міжнародного механізму, для визначення передової практики його імплементації в інших країнах.

Громадянське суспільство, науково-дослідні установи

- Підвищення обізнаності серед громадськості щодо міжнародного права та політики в цій ділянці.
- Пропагування ратифікації Стамбульської конвенції та пропагування законодавчої реформи, що підтримує імплементацію Стамбульської конвенції та Лансаротської конвенції.
- Розгляд проведення спеціалізованої підготовки за міжнародними стандартами стосовно дітей – жертв та свідків насильства для зацікавлених сторін у цій сфері, включаючи юридичних, соціальних працівників та фахівців з охорони здоров'я.
- Дослідження/робота з адвокатами/фахівцями з інших юрисдикцій із метою забезпечення перспективної практики з інших країн, щоб надихнути до реформи законодавства, політики та практики.

2.2.2. Національне право та політика

Урядові, законодавчі та керівні органи

У процесі імплементації і застосування міжнародних конвенцій слід періодично розглядати, наскільки застосовуються необхідні положення для виконання міжнародних стандартів та яких негайних, середньо- та довготермінових змін може потребувати закон, процедура чи практика з метою кращого забезпечення ефективного міжвідомчого реагування щодо

дітей – жертв насильства під одним дахом, включаючи, наприклад, закон, політику або протоколи, які забезпечують міжвідомчий обмін інформацією та/або гарантують, що свідчення, взяті в службах MDIA, дійсні в суді.

Відомства⁴⁷ та державні і місцеві органи влади

- Адаптація процедур захисту дітей та судових процесів із тим, щоб вони сприяли та захищали, забезпечення процесуальних прав дитини-жертви згідно з міжнародним та європейським правом та керівними принципами, наприклад забезпечення того, що дітей можуть вислухати спеціально навчені професіонали у дружньому до дитини середовищі.

Громадянське суспільство, науково-дослідні установи, ЗМІ

- Участь у вивченні та надання рекомендацій для основних кроків у слідчих та судових процедурах у відповідних провадженнях (кримінальних, цивільних та адміністративних) із тим, щоб вони сприяли та захищали, забезпечували процесуальні права дитини-жертви згідно з міжнародним та європейським правом та керівними принципами.

2.2.3. Ресурси

Законодавчі та керівні органи

- Визначення пріоритетності ресурсів для захисту дітей та для служб MDIA у бюджетах.
- Підтримання регіонів у їхній зацікавленості у пілотній службі MDIA / Barnahus шляхом надання співфінансування.

Відомства та державні і місцеві органи влади

- Надання пропозицій та сприяння виділенню фінансових ресурсів на пілотування служб MDIA / Barnahus з обласних бюджетів, включаючи кошти на приміщення, обладнання та кадри.
- Дослідження спільного бюджетування із оперттям на приклади з інших країн⁴⁸.

⁴⁷ Установи посилаються на учасників, що грають ключову роль у захисті та допомозі дітям – жертвам насильства, включаючи правоохоронні органи, органи охорони здоров'я та соціальні служби, органи з питань захисту дітей, психічного здоров'я, судові органи.

⁴⁸ Див. приклад спільних бюджетів: Лінд Халдерссон, Олівія (2017). Європейські стандарти якості Barnahus: рекомендації щодо міждисциплінарного та міжвідомчого реагування на дітей – жертв та свідків насильства.

- Взаємодія з донорами, корпоративним сектором, МУО та МНУО із метою вивчення можливостей диверсифікованого фінансування.

Громадянське суспільство, науково-дослідні установи

- Сприяння та підтримка пілотування служб MDIA, включно із виділенням достатніх ресурсів для пілотування служб MDIA, зокрема з боку обласних органів влади та депутатів обласних рад.
- Участь у зборі коштів на підтримку служб MDIA, наприклад у зборі коштів на обладнання.

2.2.4. Солідарне суспільство

Урядові, законодавчі та керівні органи

- Мобілізація ресурсів для національних кампаній із підвищення обізнаності серед громадськості, включно із такими питаннями: якими є масштаби та вплив насильства щодо дітей, чому та як повідомляти про підозри, як діяти, якщо дитина розкриває інформацію, куди діти – жертви та свідки можуть звернутися за допомогою та куди дорослі, які мають сексуальний інтерес до дітей /кривдники, мають змогу звернутися за допомогою в превентивних цілях.
- Підтримка обов'язкових та регулярних тренінгів для фахівців, що контактують із дітьми – жертвами насильства, включаючи ті, які стосуються питань ризику повторного травмування, професійних стандартів та співпраці.
- Виділення ресурсів для створення національної лінії допомоги дітям та дорослим і гарячої лінії для повідомлення про випадки сексуальної наруги над дітьми онлайн⁴⁹; виділення достатніх ресурсів для ініціатив НУО.
- Ініціювання та виділення ресурсів для збору даних та дослідження сексуального насильства щодо дітей у відповідності з рекомендаціями Лансротської конвенції.

⁴⁹ Відповідно до кабінетного дослідження, Закон №4952 "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами" (Стамбульська конвенція) передбачає, що буде запроваджено кол-центр для запобігання домашньому насильству, гендерному насильству та насильству щодо дітей та боротьби з такими явищами.

Відомства та державні і місцеві органи влади

- Виділення ресурсів та реалізація публічних національних та місцевих кампаній із підвищення обізнаності, зокрема, щодо таких питань: якими є масштаби та вплив насильства щодо дітей, чому та як повідомляти про підозри, як діяти, якщо дитина розкриває інформацію, куди діти – жертви та свідки можуть звернутися за допомогою та куди дорослі, які мають сексуальний інтерес до дітей /кривдники, мають змогу звернутися за допомогою в превентивних цілях.
- Виділення достатніх ресурсів на обов'язкові та регулярні тренінги й розвиток спроможності для фахівців, що контактують із дітьми – жертвами насильства, включаючи такі тренінги, які стосуються питань ризику повторного травмування, професійних стандартів та співпраці.
- Сприяння виділенню ресурсів та сприяння збору даних і дослідженню сексуального насильства щодо дітей.

Громадянське суспільство, науково-дослідні установи, ЗМІ

- Сприяння кампаніям щодо підвищення поінформованості, їх підтримка та імплементація.
- Участь у комунікації та національних дискусіях із питань сексуального насильства щодо дітей та орієнтація служб MDIA на широку аудиторію, включаючи законодавців, уповноважених осіб, відповідальні відомства та органи влади, фахівців та громадськість.
- Сприяння збору даних та контроль над ним, дослідження сексуального насильства щодо дітей, включаючи вирішення проблеми недостатньої інформації про насильство щодо дітей.

2.2.5. Створення політичної підтримки та зацікавленості

Урядові, законодавчі та керівні органи

- Міжвідомча комісія з питань охорони дитинства:
- * Зміцнення співробітництва, включаючи на політичному рівні, для служб MDIA у справах сексуального насильства щодо дітей, прийняття рішень із підтримки запуску пілотних служб MDIA в Україні;
- * Сприяння реформуванню законодавства та політиці на підтримку імплементації Стамбульської та Лансаротської конвенції.

- Уповноважений Президента України з прав дитини, Спеціальний Представник Уповноваженого Верховної Ради з прав людини з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності, депутати Верховної Ради та відповідні депутатські об'єднання:
- * Підтримка служби MDIA у справах сексуального насильства щодо дітей, моделі Barnahus та стандартів якості Barnahus;
- * сприяння та підтримка реформування законодавства та політиці на підтримку імплементації Стамбульської та Лансаротської конвенції.

Відомства та державні і місцеві органи влади

- Місцеві міжвідомчі комісії та ради:
- * Сприяння міжвідомчому діалогу з метою виявлення спільних інтересів у пілотуванні MDIA служб в Україні, участь у такому діалозі.
- Органи місцевого управління і влади:
- * Підтримка міжвідомчого діалогу з метою сприяння службам MDIA у боротьбі із сексуальним насильством щодо дітей та участь у такому діалозі; сприяння запуску пілотного проекту служб MDIA в Україні.

Громадянське суспільство, науково-дослідні установи, ЗМІ

- Українська мережа за права дитини:
- * Розбудова міцного об'єднання громадянського суспільства, включаючи науково-дослідні установи, щоб служби MDIA боролися з сексуальним насильством щодо дітей та пропагували пілотний проект служб MDIA в Україні;
- * взаємодія із засобами масової інформації з метою забезпечення етичного висвітлення позиції громадського суспільства та дослідників із питань сексуального насильства щодо дітей та служб MDIA.

3. Висновки

У процесі подальшого прийняття національного законодавства, скерованого на посилення імплементації Лансаротської конвенції, слухним буде розглянути питання належного забезпечення прав дітей-жертв насильства в Україні з одночасним забезпеченням усіх учасників процедурами, інструментами та навичками запровадження Barnahus/MDIA служби в Україні з метою реагування на дітей-жертв насильства.

Україна може скористатися міжнародним досвідом і практичними ресурсами, щоб підтримати проектування та створення MDIA служб з урахуванням умов в Україні на національному та регіональному рівнях.

Запровадження служб MDIA в різних регіонах дозволить досвіду на місцях допомогти у вирішенні проблеми довгострокової реформи управління і досягнення стійкої моделі, яка може бути взята за основу по всій території.

З огляду на забезпечення ситуаційного аналізу і початку взаємодії з усіма зацікавленими сторонами щодо підвищення якості послуг, цей звіт є відправною точкою.

Він ілюструє перетин політичних зобов'язань, регулятивних реформ і прихильність зацікавлених сторін, які повинні сприяти реальним змінам.

Ключовий висновок звіту полягає в тому, що важливим наступним кроком є запрошення ключових зацікавлених сторін на семінари, на яких вони можуть тісно співпрацювати над проектуванням пілотних служб MDIA.

На завершення, запровадження служб MDIA в різних регіонах дозволить досвіду на місцях допомогти у вирішенні проблеми довгострокової реформи управління і досягнення стійкої і ефективної моделі MDIA, яка може бути розповсюджена на всю країну.

Додаток 1. Список інституцій, залучених до опитування щодо необхідності/можливості впровадження в Україні моделі Barnahus

Львівська область

Львівська облдержадміністрація

Служба у справах дітей Львівської облдержадміністрації

Департамент соціального захисту населення Львівської облдержадміністрації

Управління з питань праці та сімейної політики Департаменту соціального захисту населення Львівської облдержадміністрації

Управління соціального обслуговування та захисту населення Департаменту соціального захисту населення Львівської облдержадміністрації

Львівський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

Управління соціального захисту департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради

Відділ з питань сімейної політики управління соціального захисту департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради

Управління охорони здоров'я департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради

Городоцька місцева прокуратура Львівської області

Апеляційний суд Львівської області

Золочівська центральна районна лікарня

Головне управління Національної поліції України у Львівській області

Одеська область

Одеська облдержадміністрація

Служба у справах дітей Одеської облдержадміністрації

Відділ розвитку сімейних форм виховання Служби у справах дітей Одеської облдержадміністрації

Департамент охорони здоров'я Одеської облдержадміністрації

Департамент соціальної та сімейної політики Одеської облдержадміністрації

м. Краматорськ

Донецька обласна державна адміністрація

Служба у справах дітей Донецької обласної військово-цивільної адміністрації

Відділ профілактичної роботи та соціального захисту Служби у справах дітей Донецької обласної військово-цивільної адміністрації

Великоновосілівський центр соціально-психологічної реабілітації дітей

Слов'янський центр соціально-психологічної реабілітації дітей

Служба у справах дітей Військово-цивільної адміністрації міста Авдіївка Донецької області

Управління молодіжної політики та у справах дітей Бахмутської міської ради

Служба у справах дітей Великоновосілівської районної державної адміністрації

Служба у справах дітей Волноваської районної державної адміністрації

Служба у справах дітей Вугледарської міської ради

Служба у справах дітей Добропільської районної державної адміністрації

Служба у справах дітей Костянтинівської районної державної адміністрації

Служба у справах дітей Покровської районної державної адміністрації

Служба у справах дітей Мангушської районної державної адміністрації

Служба у справах дітей Маріупольської міської ради

Служба у справах дітей Мирноградської міської ради

Служба у справах дітей Нікольської районної державної адміністрації
Служба у справах дітей Олександрійської районної державної адміністрації
Служба у справах дітей Селидівської міської ради
Служба у справах дітей Слов'янської районної державної адміністрації
Служба у справах дітей Торецької військово-цивільної адміністрації

Інше

Громадська організація «Всеукраїнська служба захисту дітей»
Громадська організація «Ліга соціальних працівників»
Секретаріат Комітету Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму
Відділ виконання функцій прокуратури щодо неповнолітніх, які потрапили у конфлікт із законом управління ювенальної юстиції Генеральної прокуратури України
Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області
Департамент захисту прав дітей та усиновлення Мінсоцполітики
Національна поліція України
Відділ у справах дітей Залізничної районної адміністрації Львівської міської ради

Додаток 2. Список використаної літератури

Проектне дослідження (2017 року)

Збірник наукових досліджень: Оцінка техніко-економічного обґрунтування моделі Barnahus в Україні, січень 2018 року:

- Олівія Лінд Халдорссон (Lind Haldorsson, Olivia): Стандарти якості моделі Barnahus в Україні: Техніко-економічне обґрунтування, січень 2018 року
- Олівія Лінд Халдерссон та Ребекка О'Доннелл (Lind Haldorsson, Olivia and O'Donnell, Rebecca): Техніко-економічне обґрунтування моделі Barnahus в Україні: Початковий звіт про дослідження, оновлена версія, січень 2018 року
- Олег Бриковський, Юлія Пилипас, та Людмила Волинець: Звіт щодо кабінетного дослідження міжнародних нормативно-правових баз
- Олег Бриковський, Юлія Пилипас, та Людмила Волинець: Звіт щодо кабінетного дослідження національного законодавства та політики
- Олег Бриковський, Юлія Пилипас, та Людмила Волинець: Звіт щодо кабінетного дослідження стандартів діяльності
- Олег Бриковський, Юлія Пилипас, та Людмила Волинець: Звіт щодо кабінетного дослідження факторів імплементації
- Олег Бриковський: Огляд процесу між повідомленням та судом в Україні
- Олег Бриковський: Звіт про результати польового дослідження Оцінка необхідності, можливості та шляхів впровадження моделі Barnahus в Україні та її вплив на дітей

Дослідження та рекомендації

«Зміцнення та захист прав дітей в Україні» (Рада Європи, 2015 року), який згадується у Олега Бриковського, Юлії Пилипас та Людмили Волинець: Звіт щодо кабінетного дослідження факторів імплементації

К. Лалор і Р. Мак Елвані (Lalor, K. and Mc Elvaney, R.): Огляд характеру та масштабів сексуального розбещення дітей в Європі в рамках «Захисту дітей від сексуального насильства – комплексний підхід» (Рада Європи, 2011 р.)

Олівія Лінд Халдорссон (2017): Європейські стандарти якості моделі Barnahus: Рекомендації щодо міждисциплінарного та міжвідомчого реагування на дітей-жертв та свідків насильства (серія проекту ПРОМІС, 2017 рік).

Ребекка О'Доннелл (2017 рік) Збірка законів та рекомендацій: Європейські та міжнародні документи щодо дітей-жертв та свідків насильства (серія проекту ПРОМІС, 2017 рік).

Дая Венке та Турід Хейберг (Wenke, Daja and Heiberg, Turid): Впровадження чутливого до дітей правосуддя: Історія успіху моделі Barnahus та її поширення в Європі (серія проекту ПРОМІС, 2017).

Міжнародне та європейське законодавство

Конвенція РЄ про заходи щодо протидії торгівлі людьми

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства («Лансаротська конвенція»)

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами («Стамбульська конвенція»)

Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини з питань торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії

Конвенція ООН про права дитини

Підсумкові спостереження: Україна (Комітет ООН з прав дитини, 2011 рік) «Захист дитини від сексуального насильства в колі довіри: Система» (Перший звіт з виконання Комітету сторін Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, схвалений 4 грудня 2015 року Комітетом Лансароте)

Рекомендація СР (2014)18 щодо реалізації Україною Конвенції Ради Європи щодо протидії торгівлі людьми (Комітет сторін Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, 2014 рік)

Законодавство та політика України

Цивільно-процесуальний Кодекс України

Кодекс адміністративного судочинства України

Конституція України

Кримінально-процесуальний Кодекс України

Проект Закону 2016 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації»

Сімейний кодекс України

Закон України № 2912 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо додаткових гарантій соціального захисту дітей-інвалідів»

Закон України № 4952 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (Стамбульська конвенція)

Закон України № 5294 «Про запобігання та протидію домашньому насильству»

Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»

Закон України «Про охорону дитинства»

Закон України «Про міжнародні договори України»

Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї»

Закон України «Про міжнародне приватне право»

Постанова Кабінету Міністрів України № 866 від 24.09.2008 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»

Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 616 «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу»

Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я України № 564/836/945/577 від 19.08.2014 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення»

Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України від 07.09.2009 № 3131/386 «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї»

Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, затверджений 20.01.2014 наказом № 27 Міністерства соціальної політики України

Додаток 3. Типова модель бюджету запровадження/ створення Barnahus/служб MDIA

Статті бюджету для створення та роботи моделі Barnahus або аналогічної моделі	ВИТРАТИ	МОЖЛИВИЙ БЮДЖЕТ/РЕСУРСИ		Розміщення (прийом)/ Участь у витратах	Міжнародні донори
		Очікувані затрати на рік	Національний, локальний бюджет		
СТАТТЯ БЮДЖЕТУ					
Місце знаходження – яка орієнтовна вартість купівлі, оренди або спільного використання приміщення? Цей аналіз залежить від рішень про тип місця проведення, який вважається найбільш доцільним в певному контексті та який може змінюватися. Це також залежить від потенційних можливостей спільного використання приміщення або розміщення, наприклад, у лікарні або в дитячому та молодіжному центрі.					
Придбання приміщення У висновках звіту йдеться про те, що найкращим варіантом для розвитку є надання послуг у вже наявних приміщеннях, якщо немає коштів на придбання нового приміщення. В інших країнах мали місце приватні та корпоративні пожертвування і це, напевно, варто дослідити.	-	X (якщо наявні ресурси)	X	-	X
Розміщення (прийом) У висновках звіту йдеться про те, що найкращим варіантом для розвитку є надання послуг у вже наявних приміщеннях. Послуги, пов'язані з розміщенням (прийом), можуть охоплювати розподіл витрат на експлуатаційні витрати та можливу оренду. Можливі статті бюджету визначаються нижче у розділі «Експлуатаційні витрати».	-	X	-	X	-

Договір про оренду Інший варіант полягає в оренді приміщень у відповідному місті, проте це не розглядалося в дослідженні як опція. Можливі статті бюджету визначаються нижче у розділі «Експлуатаційні витрати».	-	X	-	-	-
Витрати на реконструкцію – ремонт приміщення у дружній для дитини спосіб Незалежно від структури, безумовним є те, що у приміщенні мають бути проведені роботи для створення дружнього до дитини середовища. Це, вочевидь, залежить від розміру приміщення та його поточного стану, який можна оцінити лише після вибору приміщення.	-	-	X	-	X
Експлуатаційні витрати – включають в себе річні експлуатаційні витрати на виконання послуги					
Споживання електроенергії	-	X	-	X	-
Опалення	-	X	-	X	-
Вода	-	X	-	X	-
Телефон та інтернет	-	X	-	X	-
Послуги з прибирання (якщо ці обов'язки не віднесені до повноважень штатних працівників)	-	X	-	X	-
Обслуговування та технічна підтримка, у т.ч., наприклад, IT-підтримка, бухгалтерський облік	-	X	-	X	-
Меблі та обладнання – які орієнтовні витрати на облаштування дружнього для дитини місця перебування та необхідного обладнання? У даному випадку оцінка вартості залежить від ряду рішень, що стосуються, наприклад, цільових груп, сфери та типу наданих послуг, які можуть відрізнятися.					
Меблі (у т.ч. придатні для дітей меблі, за необхідності) для приймальної, кімнат очікування, офісних приміщень, приміщень для персоналу, кухні, процедурні кімнати (медичні та терапевтичні заходи), кімнати для проведення аналітичних інтерв'ю, приміщення для спостереження тощо.	-	X	X	-	X
Іграшки, ігри, журнали, книги для дітей та підлітків для кімнат очікування	-	X	X	-	X

Аудіовізуальна передавальна та записувальна апаратура (кімната для інтерв'ю - кімната для спостереження - записи для суду)	-	Забезпечується системою кримінального правосуддя	X	-	X
Медичне обладнання (залежить від типу наданих послуг, наприклад, повне обстеження (з голови до п'ят), судово-медичне обстеження та інше)	-	Забезпечується місцевою системою охорони здоров'я	X	-	X
Обладнання для терапевтичних втручань (залежить від типу втручань, що пропонуються на службі)	-	Забезпечується місцевою системою з питань психічного здоров'я	X	-	X
Комп'ютери та програмне забезпечення	-	X	X	-	X
<p>Послуги та/або персонал – які очікувані витрати на надання певного типу послуг або найм співробітника? Цей аналіз залежить від обсягу та масштабу наданих послуг, які можуть відрізнятися. Вартість може бути оцінена або за витратами на надання послуги (наприклад, витрати на годину для психотерапевтичних втручань психологом) або за витратами на персонал (наприклад, витрати на працевлаштування психолога на повну або неповну зміну роботи в службі).</p> <p>Слід зазначити, що служба може приймати на себе і нести витрати на персонал – деякі співробітники можуть відвідувати співробітників штату. Залежно від наявних ресурсів, до постійної команди персоналу може, наприклад, входити координатор, адміністратор/помічник, психолог та педіатрична медсестра.</p>					
Постійний штат служби – Координатор	-	Забезпечується місцевим органом влади	-	-	-
Постійний штат служби – секретар в приймальній/помічник	-	Забезпечується місцевим органом влади	-	X	-
Постійний штат служби – психолог, підтримка в кризових ситуаціях	-	Забезпечується місцевим органом влади	-	-	-
Постійний штат служби – педіатрична медсестра	-	Забезпечується місцевим органом влади	-	-	-

Соціальної захисті/захист дітей – соціальний працівник	-	Забезпечується місцевими службами захисту дітей	-	-	-
Терапевтичні втручання – психолог	-	Забезпечується місцевими службами з питань психічного здоров'я	-	-	-
Медичні втручання – педіатр з належною підготовкою для участі аналітичних інтерв'ю	-	Забезпечується місцевою системою охорони здоров'я	-	-	-
Аналітичні інтерв'ю та кримінальне розслідування – правоохоронні органи або психолог	-	Забезпечується системою кримінального правосуддя або органами місцевого самоврядування	-	-	-
Підготовка персоналу. Сюди входять річні витрати за одиницю обліку на одного співробітника, та вони можуть змінюватися в залежності від навчальних потреб. Витрати на підготовку, як правило, покриваються відповідними установами, але також можна сформувати бюджет навчання для проведення спільної підготовки. Також корисно виділяти ресурси для здійснення навчальних візитів до аналогічних служб інших країн.	-	Забезпечується відповідними роботодавцями і місцевими органами влади для формування спільних бюджетів навчання та постійної команди.	-	-	-

Сексуальна експлуатація та сексуальне насильство – це порушення з когорти найгірших форм насильства щодо дітей. Для протидії таким формам насильства Рада Європи прийняла найбільш комплексний правовий документ у цій сфері, а саме Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, також відомої як «Лансаротська конвенція». Остання має на меті запобігти сексуальній експлуатації та сексуальному насильству щодо дітей, захистити дітей, які стали жертвами правопорушень сексуального характеру, та здійснити переслідування кривдників. У своєму звіті 2015 року про виконання дій Лансаротський комітет визначив ісландську модель Varnaður як приклад перспективної практики. Varnaður є дружньою до дитини, міждисциплінарною та міжвідомчою моделлю реагування на факти сексуального насильства щодо дітей та надання послуг дітям-жертвам та свідкам насильства. Основна її суть полягає у тому, щоб уникнути повторного інтерв'ювання багатьма відомствами у різних локаціях шляхом забезпечення співпраці між відповідними судовими, соціальними та медичними працівниками в дружньому для дитини приміщенні. Ядром моделі Varnaður є припущення того, що оприлюднення дитиною відомостей є ключовим фактором для виявлення та розслідування випадків насильства щодо дітей у кримінальних, превентивних та терапевтичних цілях.

У рамках проекту «Боротьба з насильством щодо жінок та дітей в Україні» (2017 р.) Рада Європи провела оцінку техніко-економічного обґрунтування для визначення поточних міждисциплінарних наявних служб з підтримки та роботи з випадками сексуального насильства щодо дітей в трьох пілотних регіонах Одеси, Львова та Донецька. Мета полягає у сприянні ефективного впровадження Лансаротської конвенції в Україні та допомозі у реформуванні системи захисту дітей в країні.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ:

- ▶ www.coe.int/children
- ▶ www.coe.int/kyiv

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини континенту. Вона включає в себе 47 держав-членів, 28 з яких є членами Європейського союзу. Усі держави-члени Ради Європи підписали Європейську конвенцію з прав людини – договір, спрямований на захист прав людини, демократії та верховенства закону. Європейський суд з прав людини контролює здійснення Конвенції у державах-членах.

UKR

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE